

YENİ ZAMANLARDA BARIŞ

Fatma Akdokur Aktaş

Kıvılcım Turanlı

Levent Korkut

Necmiye Alpay

Esra Dilek

Fatma Ünsal Bostan

Ayşe Betül Çelik

Hakan TAHMAZ

Bu çalışma Heinrich Böll Stiftung Derneği
Türkiye Temsilciliği desteği ile gerçekleştirilmiştir.

■■■ HEINRICH BÖLL STIFTUNG
DERNEĞİ TÜRKİYE TEMSİLCİLİĞİ

Aralık 2019

İÇİNDEKİLER

1- Giriş.....	7
2- Sunuş.....	9
3- Fatma Akdokur Aktaş.....	17
4- Kıvılcım Turhanlı.....	21
5- Levent Korkut.....	25
6- Necmiye Alpay.....	33
7- Esra Dilek.....	41
8- Fatma Bostan Ünsal.....	51
9- Ayşe Betül Çelik.....	57

Barış Vakfı'ndan

Barış Vakfı, 2017 yılında 2013-2015 Çözüm Süreci'nde STK'ların durumunu analiz eden ve bu süreçte STK'ların nasıl bir rol üstlendiklerini, yaşadıkları zorlukları, sorunları ve eksiklerin muhasebesini çıkaran bir çalışma yaptı. Barış Vakfı üyesi ve araştırmacı Cuma Çiçek'in kaleme aldığı **“2013-2015 Çözüm Süreci'nde Sivil Toplum Kuruluşları”** başlıklı rapor, STK'lara ayna tutar nitelikte.

2018, 2019 yıllarında bu raporun değerlendirme ve önerilerini esas alan çalışma, Vakfın öncelikli faaliyet alanını oluşturdu.

5 Mayıs 2018 tarihinde farklı çalışma alanlarından STK'ların, akademisyen, gazeteci ve aktivistlerin katılımıyla değerlendirme çalışmayı düzenledik. Aynı yıl içinde İstanbul'da yöre dernekleriyle ve Malatya ile Mersin ilerinde ise farklı kesimlerle değerlendirme toplantıları yaptık.

3 Kasım 2018 tarihinde dört farklı ülkeden konuşmacıların katıldığı Çatışma Çözümünde Uluslararası STK'ların Deneyimleri Çalışmayı düzenledik.

Bütün bu çalışmaların dokümanlarına Vakfımızın sitesinden ulaşmanız ve edinmeniz mümkün.

2019 yılında **“Barış Açısını Savunmak ve STK'ları Güçlendirme/Geliştirme”** projesi kapsamında Diyarbakır, Van, İzmir, Ankara ve Mersin'de toplantılar düzenledik.

Projenin iki amacı vardır. Biri çatışma çözümü çalışması yürüten sivil toplum kuruluşlarının ve barış aktivistlerinin yetkinleşmelerine, daha güvenli ve donanımlı çalışma yürütmelerine katkı sunmak.

Diğeri ise sivil toplum örgütlerinin aralarındaki ilişkileri ve diyalogları geliştirmek ve ortak çalışmalar yapmalarını teşvik etmek. Türkiye Barış Ağı oluşumunun zeminini yaratmak, genişletmek ve yaygınlaştırmak.

Her bir toplantıya farklı çevrelerden toplam 30-35 kişi kişinin katılımı sağlandı. Katılımcılar o ilde çatışma çözümü çalışan, sivil toplum kurumu temsilcisi, akademisyen, medya çalışanı, barış aktivisti ve kanat önderleri arasından belirlendi.

Çatışma çözümünde STK'ların çalışma alanları, barış hakkının ulusal ve uluslararası hukukta yeri, barış dili ve yeni çalışma yöntemleri konularında farklı kişiler tarafından sunumlar yapıldı. Okuyacağınız metinler toplantılarda yapılmış sunumların yazılı olarak bize iletilenlerinden oluşuyor.

Kitapta Hakan Tahmaz'ın iki yıllık çalışmamızı ve genel süreci değerlendirdiği bir yazısı yer almaktadır.

Bu çalışma Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği katkılarıyla gerçekleştirildi, projeyi Makbul Altıntaş yürüttü.

Vakıf Yönetim Kurulu olarak, çalışmamıza sunum ve yazılarıyla destek olan her bir hocamıza, Makbule Altıntaş arkadaşımıza, Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği'ne ve çalışanlarına ayrı ayrı teşekkür ederiz. Yeni çalışmalarda birlikte olmak umuduyla.

Bariş Vakfı Yönetim Kurulu

Sunuş

*Hakan Tahmaz

Bu çalışma Barış Vakfı'nın ilk çalışması olan 2013-2015 Çözüm Süreci'nin muhasebesinin, iki yıla yayılan çalışmalarının küçük ama önemli bir parçasıdır. İki yıl içinde Barış Vakfı tarafından yayınlanan **Dolmabahçe'den Günümüze Çözüm Süreci: Başarısızlığı Anlamak Ve Yeni Bir Yol Bulmak**, (Vahap Coşkun- Cuma Çiçek, 01 Nisan 2016) **2013-2015 Çözüm Süreci'nde Sivil Toplum Kurumları** (Cuma Çiçek, Aralık 2017) ve **Çatışma Çözümünde Uluslararası STK Deneyimleri Çalıştayı** (3 Kasım 2018) sunumlarından oluşan Belgeler 1 kitabının devamıdır. Cuma Çiçek'in kaleme aldığı **2013-2015 Çözüm Süreci'nde Sivil Toplum Kurumları** raporunu derinleştirme çalışmasıdır. Bu bütünlük içinde ele alındığında kitapta yer alan sunumları kavramak daha kolay olacaktır.

Bu kitapçık 2019 yılı yaz sonu ve sonbaharında **Van, İzmir, Ankara ve Mersin**'de yapılan çalışmanın sunumlarının bir kısmından oluşmaktadır. Sunumları "**Yeni Zamanlarda Barış**" başlığı altında yayınlamak bir dönemin kapanma sürecine girildiğinin ve yeni bir başlangıcın eşğine doğru ilerlendiğinin ifadesidir.

Sınırlar aşıldı

Önce bu noktayı netleştirmekte yarar var. Yeni Zamanlarda Barış tanımı iki önemli noktaya işaret etmektedir. Çözüm Süreci'nin bitirilmesi sonrasında Türkiye zor ve kötü bir dönem geçirdi, geçiriyor.

Önce çatışma şehirlere taşındı, şehirler yıkıldı, tarihi dokular tahrip edildi, sokak ortasında herkesin gözü önünde gençler öldürüldü, aylarca süren sokağa çıkma yasakları sürdü, muazzam şiddet dalgası Türkiye'ye yayıldı. Sonra bütün bunlara itiraz edenler yargılandı, tutuklandı, cezalandırıldı ve barış istemek suçlama, yargılama konusu yapıldı, siyasal linç furyası başladı.

Şimdi de savaş, çatışma, Türk milliyetçiliğini yeniden ihya etme çabası, sınırların ötesine taşındı. Devletin bekası gerekçesiyle Suriye'nin Kuzey ve Doğusunda askeri ve siyasi operasyonlar yapılıyor, yerleşim yerleri inşa ediliyor.

Barış istemeyi yasaklamak isteyenler, bunun için **Bu Suça Ortak Olmuyorum Bildirisi'ni** imzalayan binlerce akademisyeni üniversitelerden uzaklaştıranlar, yargılayanlar şimdi savaşa savaş demeyi yasakladılar. Suriye'ye askeri ve siyasi müdahaleye itiraz etmenin "vatan hainliği" olarak algılandığı bir siyasal ve hukuksal ortam yaratıldı. Siyasal kötülüğün sıradanlaştığı bir dönem yaşanıyor.

Yeni zamanlarda Kürtleri inkâr siyaseti geride kalmasına rağmen Kürtlerin haklarının tanınması noktasında Kürt karşıtı güvenlikçi siyaset, Kürt sorununu Türkiye'nin iç sorunu olmaktan çıkardı. Uluslararası güçlerin dahil olduğu bölgesel soruna dönüştü. İç güvenlik sorunuyla, dış güvenlik sorunu iç içe geçti. Türkiye Kürtlerinin statü sorunu, bölge Kürtlerinin statükosunun belirlenmesini baskı altına aldı.

Bölge sorunu

Kürtlerin güç mücadelesi karşısında kurulan dünya çapındaki cephe, Kürtlerin hak mücadelesini de belirleyecek gibi görünüyor. Bölgedeki, güç savaşının uluslararası güçlerin dahiliyle pazarlık masasında alacağı biçim ve elde edilecek sonuçlar Kürtlerin hak mücadelesinin de geleceğini belirleyecektir.

İşte bu yeni süreçte, Türkiye'nin izlediği keyfietçi ve güvenlikçi politikalar, sürdürülebilirliğinin sınırlarına dayandı. Türkiye yalnızlaştı. İç siyasal kriz yönetilemez, idare edilemez boyutlara ulaştı. Kürt karşıtı siyaset, Suriye topraklarına taşınarak yılların tartışılmaz müttefiki ABD'yle bile son yıllarda tarihinin en uzun süreli gerilimli bir ilişkisi sürdürülüyor. PYD ve YPG'ye yaklaşım konuları NATO toplantısının tartışmalarından ve ayrışmalarında birisi olması dahi Türkiye'nin çıkmazını gösteriyor.

Özetle 2015 yılında çözüm masasının devrildiği bir noktada değiliz. Ne Türkiye ne Ortadoğu ne de dünya aynı noktada, kaldığımız noktada değiliz. **Türk devleti, Cumhurbaşkanı Hükümet Sistemi'ne geçtiğinde tepeden tırnağa yeniden yapılandırıldı. Siyaset Türk milliyetçiliği ekseninde milli tehlike karşısında yeniden diziliyor. Toplum büyük ölçüde aynı siyasal eksende dizayn edildi. Bölgede seçilmiş yerel yöneticilerin yerine iki dönemdir atanan bürokratlarla, adeta kayyım cumhuriyeti kuruldu.**

Krizi yöneten değil, krizin yönettiği ülke olundu. Cenevre toplantılarında başlayan Suriye Anayasa Yazım Kurulu çalışmalarının sonuç üretmesi oldukça zor görünüyor. Ancak bu çalışmanın olması başarısı sonucu, Suriye savaşının bu yeni evresi, yeni zamanlara açılacak bir kapı olabilir. Bölgede, Kürt sorununda yeni bir dönem başlayacak. Birçok şey hızla belirginleşmeye başlayacak.

İşte bu nedenlerle çatışma çözümü/barış çalışması yürütenler nerede kalmıştık, ne yanlıştı, neden yanlıştı, ne yapmalıyız gibi soruların yanıtlarını aramakla yetinemezler. Popüler değişle zamanın ruhunu kavrayanlar çözüm sürecinin muhasebesini sağlıklı, çok yönlü ve gerçekçi yapabildikleri ölçüde, muhtemel yeni bir çözüm sürecinde daha etkili ve sonuç alıcı olabilirler. Başka bir ifadeyle yeni dönem çalışmasına bir katkıları olabilir. Müzakere, diyalog sürecinin gelişmesi, derinleşmesi ve kalıcılaşması, nihayetinde barışın toplumsallaşması mücadelesine dahil olabilirler.

Yanlış algı ya da yaklaşım

Gerek, Cuma Çiçek'in hazırladığı **2013-2015 Çözüm Süreci'nde Sivil Toplum Kurumları** raporunun verilerinden anlaşıldığı gibi gerekse de iki yıldır çeşitli kesimlerle farklı zeminlerde yürütülen çalışmalarda ve bu proje kapsamında görülen yanlış bir eğilimi veya algıyı düzeltmeye çalışmakta yarar var. Sivil toplum kurumları müzakere veya diyalog süreçlerinin asli veya tarafları gibi birinci unsurları değillerdir. Bütün dünya deneyimleri gösteriyor ki çatışma çözümü/barış süreçlerinde müzakere veya di-

yalog süreçlerinin ikincil derecede tali unsurlarıdır. Masada yer almaları, büyük ölçüde sorunun muhatabı oldukları için değil müzakere/diyalog sürecinin kolaylaştırılmasına katkı sunmaları ve sürecin, siyasal muhataplar dışında kalan özneler/kesimlerce kavranmasına, anlaşılmasına ve bilgi sahibi olmalarına katkıları olacağındandır. Toplumsal beklentileri müzakere masasına yanıtma kapasite ve ilişkilerindedir.

Savaş ve çatışma dönemlerinde sivil toplum örgütleri barış fikrinin toplumda diri kalmasına, yaygınlaşmasına katkı sunarken, siyasi aktörleri dönüştürücü rol oynarlar. Bu çalışmalar sırasında daha donanımlı ve etkili duruma ulaşmak için bilgi, kaynak, ilişki biriktirme çalışmalarına yoğunlaşırlar.

Çözüm süreçlerinde esas işlevlerini yerine getirmeleri beklenir. Bu ise tarafları uyarma, teşvik etme, sorunların kalıcı ve verimli çözümüne ilişkin önerileri geliştirme, taraflar arasında güven-sizliği giderici çalışmalara, yaklaşımlara destek verme, barışın toplumsallaşması aşamasında etkin olmaktır. Bu nedendir ki bizde olduğu gibi çatışma çözümü çalışmasını, salt diplomasi veya arabuluculuk olarak yürütmek eksiklidir.

Çatışma çözümü çalışmalarında, yürütülecek çalışmalar farklı başlıklar altında tasnif ediliyor. Bir kısım akademisyen bu tasnifi Prof. Ayşe Betül Çelik'in sunumunda yer aldığı gibi yedi farklı başlıkta topluyor. Çatışmadan korkma, izleme, savunuculuk, grup içi sosyalleşme, çatışmaya duyarlılık geliştirme ve hizmet sağlama biçiminde. Bazıları da yine bu çalışmada yer alan Dr. Esra Dilek gibi gözlemcilik, savunuculuk ve kolaylaştırıcılık olmak üzere üç başlık altında.

2013-2015 çözüm süreci deneyiminde, sorunun siyasi taraflarının amaçları, hedefleri arasındaki açının iki yıl boyunca kapanmadığı aksine genişlediği gözlemlendi. Her iki tarafın böylesine zorlu bir sürece hazır olmadıkları gibi, konuyla ilgilenenlerin ve barış çalışması yapan sivil toplum kurumlarının da hazır olmadıkları görüldü. Büyük başarısızlıkta, farklı ölçeklerde de olsa sivil toplum kurumları da pay sahibi.

Çözüm sürecinde birçok sivil toplum kurumu hazır olmadığının farkında değildi. Sonrasında Barış Vakfı gibi bir dizi sivil toplum kurumunun yürüttüğü çalışma ve tartışmalar, olası bir yeni sürece hazırlık için yukarıda özetlediğimiz alanlarda yetkinleşmenin farkına varılmasına yol açtı. Son iki yıldır bu konular etrafında yürütülen çalışmaların sonuçlarının “yeni zamanlar” olarak tanımladığımız süreçte ortaya çıkacağından, barış çalışmalarının sonuç vereceğinden hiç kuşumuz yok.

Farklı barış tahayyülleri

Çözüm süreci muhasebesinin ortaya çıkardığı bir başka gerçeği de bu bağlamda ele almak gerekiyor. Proje kapsamında iki yıldır sürdürülen tartışma ve değerlendirme toplantıları, barış çalışması yürüten sivil toplum kurumlarının birbirinden çok farklı barış tahayyülüne ve anlayışına sahip olduklarını belirgin bir biçimde ortaya çıkardı. Bu farklılıklar, çatışma çözümü çalışmalarında kullanılan kimi kavramların içeriğinin oldukça farklı bir şekilde doldurulmasına yol açmakta. Bu durum anlamayı, ortaklaşmayı ve aynı hedefe odaklanmayı zorlaştırıyor, hatta yer yer imkânsızlaştırıyor.

Dünya deneyimlerinden, masada birlikte oturup müzakere, diyalog geliştirmeye çalışanların ilk başlarda, aralarında amaç, hedef ve yöntem gibi konularda derin farklılıklar olduğu biliniyor. Bu farklılıkların giderilmesi, açının daralması güven konusunun aşılmasını getirdiği gibi ortak hedef ve amaca kilitlenmeyi de getirmektedir.

Sivil toplum kurumları arasındaki farklılığın derin olması veya açının geniş olması yukarıda ifade ettiğimiz barış çalışmasının verimliliğini azaltmakta ve bizde sıkça görüldüğü gibi sivil toplumlar kurumları arasında “rekabeti” gündeme getirmektedir.

Bu negatifi durumun aşılması ve sivil toplum kurumları arasında dayanışmanın geliştirilmesinin bir yolu da projenin amaçlarından biri olan **Türkiye Barış Ağı**’nın oluşturulması olabilir. Barış Ağı aynı zamanda farklı barış tahayyüllerinin ortaklaşmasına da hizmet edecektir.

Bu noktada Cuma Çiçek'in kaleme aldığı raporda ifade edildiği gibi sivil toplum kurumlarının gettolaşmış halini sona erdirmek veya karşı mahalleye teması, ilişkiyi güçlendirmek Yeni Zamanlarda çatışma çözümü çalışanlarının öncelikli meselesi olmalıdır. Çözüm sürecinin bitirilmesinden sonra çatışmanın yaygınlaşıp, derinleşmesi her alanda olduğu gibi bu alanda da gettolaşmayı derinleştirdi. Etkili ve sonuç alıcı barış çalışması bunun kalıcı bir hale dönüştürülmesini zorunlu kılmaktadır. İki yıllık çalışma sürecinde Vakfın bu konudaki ısrarcı tutumu sonuç verici olmadı. Dört ilde yapılan toplantılarda her ne kadar çoğulculuk sağlansa da bunun sınırlı kaldığı gerçeğiyle yüzleşmek gerekir. Farklı duyarlıklara sahip kurumlarla birlikte çalışma yürütmek veya çoğulcu bir anlayışla barış çalışması yapmak konusunda diğer bütün sivil toplum kurumlardan daha fazla başarılı olursa da sorun aşılmış değil. Farklıları tanımaktan uzak, dar "kapsama" yaklaşımında ısrarın sonuç vermediği görüldü.

Çoğulculuğu sağlamanın bir yolu fazlasıyla siyasallaşmış Kürt sorununun çözüm mücadelesinde barış dilini geliştirmek, siyasal dilden uzaklaşmak, farklı barış tahayyüllerinin ortaklaştırılması ve aynı hedefe odaklanmaktır.

Sorunlarımızın başında gelenlerden biri de ağızlarda pelesenk olmuş olan "barış dili" konusudur. Kürt sorunun kapsamının genişliği, derinliği ve tarihsel arka planı nedeniyle fazlasıyla ağır siyasal bir sorun olması, kaba siyasal dille, argümanlarla çözüm sürecinin ilerletilmesinin sınırları, çözüm sürecinde yeterince anlaşıldı.

Çoğu zaman kaba, dar ve indirgemeci siyasallaşmış dil, barış ve çözüm ya bölünme ya da kandırılma ikilemelerinden birinin sert duvarına çarpmakta, anlaşılmayı, diyalogu ve teması zorlaştırmaktadır.

Tam bu noktada dilci Necmiye Alpay'ın yazısındaki "Klişeleşmiş sözcükleri ve sloganları tekrarlamakla yetinmek yerine, Çatışma Çözümü alanında çalışanların, hukukçuların, insan hakları aktivistlerinin genel ve güncel yazılarını kaçırmayıp yeni kav-

ramlardan ve gelişmelerden haberdar olmak, ‘insan hakları, ayırıcılık, ırkçılık, şovenizm, yüzleşme, geçiş dönemi adaleti, hesap verebilirlik, kültürel şiddet’ gibi kavramların tam olarak ne anlama geldiğini, hukukta nasıl tanımlandığını, yani gerçeğini öğrenmek, kendi yaşadıklarımıza o yeni gözlerle bakarak barış açısından tartmak ve kendi sözcüklerimizle anlatmak, olmazsa olmazlarımızdır“ cümlelerinin yol göstericiliğini hatırlamakta yarar var. Ne yapılmasını özetleyen cümle aynı zamanda ne yapılmaması gerektiği noktasında da bizleri uyarmış oluyor.

Sivil toplum kurumları; siyasal söylemden uzak, pozitif eleştiri yöntemiyle tarafları uyarıcı, çözüm yolunda teşvik edici, çözümde ısrarcı olma noktasında cesaretlendirici olurken aynı zamanda gerçeklerden ve gerçeklikten uzaklaşmadan hak, adalet, eşitlik ve özgürlük perspektifiyle barış açısından sapmadan çatışma çözümünde başarılı olabilirler. Barışın toplumsallaşmasına katkı sunanlar, bu yolda etkin rol üstlenme imkanına kavuşabilirler. Aksi durumda sorunun siyasal taraflarının “arka bahçesi” pozisyonundan uzaklaşamazlar veya böyle algılanmayı değiştiremezler.

Türkiye’deki sivil toplum kurumlarının büyük bir bölümü böylesine bir sorunla karşı karşıyadır. Bu gerçeği değiştirmek, etkili bir çalışma yapmak, barış dili diye ifade edilen çatışma çözümü çalışmasında klişe söylemlerden kurtulmaktan geçiyor. **Bu, mağdur esaslı bir çalışma yerine, savaştan çıkarı olmayanları kapsama hedefli ve yaşamı merkezine alan daha geniş kesimlerle birlikte kurucu çözüm çalışması yapmaktır.**

Sonuç yerine

Yeni dönemde barış çalışmasının önündeki en önemli konulardan biri de savaşa karşı, barış hakkının savunusudur. Barış hakkının yaptırım gücü olan caydırıcı niteliğe sahip bir temel hak olarak ulusal ve uluslararası hukukta yerini alması mücadelesidir. Hiç kuşkusuz yaşam hakkının temel bir parçası olarak anlam bulan barış hakkının kabul mücadelesi, bugünün Türkiye koşullarında risk üstlenmeyi gerektirir. Bu konuya ilişkin Levent

Korkut ve Kıvılcım Turhanlı'nın sunumları yürünmesi gereken yola dair oldukça geniş çerçeve sunmakta.

Kürt sorununda çatışmanın bitirilmesi ve toplumsal barışın inşa sürecini kapsayan çatışma çözümü çalışmasını hayal etmenin zor olduğu, barış isteyen ve savaşa savaş diyenin vatana ihanetle yaftalandığı bir dönemi geride bırakacağımız karanlığın eşliğine doğru yaklaşıyoruz. Bu süreçte çözüm sürecini unutmamız isteniyor, bunun için çok şey yapılıyor.

Barış hayalimizi zenginleştirmekten geri durmayacağımız gibi, yaşanan sürecin ve deneyimlerimizin unutturulmasına da izin veremeyiz. Başka türlü bir yaşamı hayal etmenin bile ülkenin üzerindeki kiri pası silmeye yeteceğini çözüm sürecinde gördük, tecrübe edindik. Çözüm sürecinde nelerin olabileceğini de nelerin yapılması gerektiğini de sivil toplum kurumlarının sınırını da gördük. Bunu görmenin gücüyle, barışta ısrar edeceğiz, kendi eski sınırlarımızı aşacağız. Bu yolda yeni dönemde oluşturulacak **Türkiye Barış Ağı** ise yolumuzu kısaltacak.

***Hakan Tahmaz:** Gazeteci-Yazar, Barış Vakfı Kurucusu

BARİŞ DİLİ VE YENİ ÇALIŞMA YÖNTEMLERİ

*Fatma Akdokur Aktaş

Merhabalar,

Barış dili ve yeni çalışma yöntemleri konusunda naçizane söyleyebileceğim kendi bireysel gönüllülüğüm ile izini sürmeye çalıştığım birkaç konu etrafında biçimleniyor. “Gönüllülükten” kastım, meseleye “vicdanî” bir “sivil” bakış ve yaklaşım geliştirme imkânı için kafa yormaktır. Daha önceki bazı toplantılarda da ifade etmeye çalıştığım üzere, benim bir tek türküm var, o da şu yeryüzü macerasını, yolculuğunu her bir insan tekinin korkudan azade, özgür ve güvenli bir şekilde yaşayabilmesi için ihtiyacımız olan “barışın egemenliği”. Yani benim türküm bir “barış”, yani “selam” türküsü.

Sonuçsuz veya akim kaldığını düşündüğümüz bir barış süreci tecrübemiz, bize bir şeylerin olabilirliliğini göstermesi, hissettirmesi açısından oldukça kıymetli. Barış süreci, “barışı” nerdeyse hayal etmekten alıkoyucu bir maziye rağmen -ölümler, kayıplar, yıkımlar, yerinden edilmeler vs. gibi- bir şeylerin değişebilir olduğuna dair bir inancı yeşertmişti. Umut ettik... Bu coğrafyada “annelerin ağlamadığı, gençlerin toprağa verilmediği günler mümkün”ü deneyimledik. Dolayısıyla akim de kalsa barış süreci, bizi bu tür bir imkânın varlığına dair tecrübe sahibi kıldı. Yani artık şimdi biz, “barış süreci”ni yaşayanlar olarak, yalnız çatışmayı bilenler değil, barışı da bilenleriz.

O halde gelinen noktada ne yapmalıyız? Barış yoluna “kendimizce” nasıl bir katkı sunmalıyız diye düşünmek düşüyor şimdi hepimize. Şahsen ben kendi adıma yapılabilirler ve yapabileceklerimiz konusunda birkaç hususa dikkat çekmek isterim.

1. Öncelikle bölgedeki olağanüstü hâl ya da savaş hâli görüntülerinden sakınılması. Şehirlerin sivil ve özgür bir yaşam alanı kimliğinin geciktirilmeden inşası. Zira sadece görüntüler dahi, şiddetin farklı biçimdeki yaşanmışlıkları ya da muhtemel yaşanılacak durumları hatırlatması bir tarafa, halkın kendisine yönelik bir tehdit algısının yanı sıra kendisinin de bir tehdit olarak görüldüğü ve “emniyetsiz” “güvensiz” bir ortamın varlığının altını çizmektedir. Bu, arzulanan, temenni edilen barışı ve barış ortamını bozmakta ve “barış için umudu” zora sokmaktadır.

2. Yeniden başlamak, yani bulunulan yerde ev sahibi bilinci ile hareket etmek. Bu bilinç, hem içinde bulunulan toplumu, hem de siyasi erki toparlanmak mecburiyetine itebilecek bir sivil var oluş ve duruşu ortaya çıkarıcıdır. Yaşam alanlarımızı, bütün olumsuzluklara rağmen kendimize dair iyiliklerin hayat bulması konusunda geliştirmeye, dönüştürmeye çabalamak, vaz geçmediğimizi gösterecektir. Barış, birçok demokratik değişim ve gelişimin ardından değil belki bütün bunlarla birlikte inşa olacaktır. Hem kendimiz hem de bütün diğer insanlar

için yapabileceğimiz iyilikleri yapmayı sürdürmek, çoğaltmak ve yaygınlaştırmak, savaş ve şiddet taraftarlarının yağmına “barış”ın vücut bulması için çok kıymetlidir.

Bu doğrultuda Kürt toplumunun içinde yaşadığı coğrafya ve toplumları evriltme, değiştirme ve geliştirme misyonunu da üstlenmesi hem kendilerinin, hem de içinde yaşadıkları toplumların insanî ve siyasal iyileşmesine katkı sunacaktır. Burada Mithat Hoca'nın şu sözünü hatırlamadan edemiyorum: “Çok zor zamanlarda mağdurun veya zayıfın erdemi, devrim kadar dönüştürücü olabilir; sabrı ve hoşgörüsü devrim etkisi yaratabilir.” (Mithat Sancar, Çatışma Çözümleri Yeni Bir Yol Bulmak, s. 52)

3. Çatışma çözümünde barışı zorlayan şeylerden birinin, tarafların çatışmayı sürdürme konusundaki maliyetlerinin yüksekliği fikri olduğu söylenir. Gerçekten de çatışmayı sürdürmenin maliyeti çok yüksek. Maliyet arasında bir “şeymiş” gibi söz etmek rahatsızlık verici olsa da, en maliyetli gider de “insan”dır. Yani kaybın en büyüğü insanlarımızdır. Ölüm ve kayıplar üzerinde düşünmek bile “barışın” ne kadar değerli olduğunu gösterir. Diğer maliyetler telafi edilebilir ama mesela bir Berfo Ana'nın kaybı nasıl giderilebilir? Roboski'de 17'si çocuk 34 canın ardında bıraktığı acı nasıl tarif edilir? Ve bu canların yeri ne ile doldurulabilir? Çırılçıplak bedeni sokaklarda sürüklenen ya da yaralı bedeni kurşunlarla infaz edilen kadınlar kime sevgili, eş, anne olabilir? Cumartesi annelerinin ya da Diyarbakır'da çocuklarının dağdan inmesini bekleyen annelerin yürek yükleri nasıl hafifletilebilir? Umutsuzluk uzak olsun... Kayıplarımız, artık kayıpların olmadığı günler için hatırlatıcı görülsün.

4. Bir zamanlar, yaşları benim gibi ya dayakın olanlar hatırlarlar; Kâmuran İnan “Hayır Diyebilen Türkiye” konferansları verirdi. Her ne kadar onun konsepti ve hedefi farklı olsa da, oradan ilhamla ben de otoriterleşmeye, her türlü ötekileştirmeye, savaş ve şiddete hep birlikte “HAYIR” diyebilenler olabilirsek barışı inşa yolunda önemli adımlar atmış oluruz, diye düşünüyorum.

Yalnızca kendime ya da kendimle ilgili yanlış ve haksızlıklara değil, yanı başımdaki komşularıma, daha ötelere ve benim gibi düşünmeyen, inanmayan, yaşamayanlara karşı yapılan haksızlık ve kötülöklere de “HAYIR” diyebilmenin çok değerli olduğunu düşünüyorum.

5. Yine kendimce önemli gördüğüm bir diğer husus, coğrafyamızda ve daha geniş olarak bölgemizde ortaya çıkan yeni durumların, bütün olumsuzluklarına rağmen bir iyiliğe vesile olabileceğini düşünmek. Şöyle ki, her ne kadar savaşın ortaya çıkardığı bir “sorun” olsa da adına ister mülteci, ister göçmen isterse de misafir diyelim milyonlarca “Arap” kardeşimiz bu topraklarda. Bu insanlar, farklı dilde farklı kültürde olsalar da, varlıklarıyla bize bir imkân sunuyor aslında. Onların varlıkları ülkedeki “tek, tek, tek” diye dile getirilen “millet”in tek unsurdan oluşmadığını, bunun çok da zorunlu olmadığını hatırlatırken, farklı dilde, farklı inançta, farklı etnisitede insanların özgür ve eşit yurttaşlıkta barış içinde yaşayabileceğinin yeni bir tecrübesine de yol açmaktadır. Yani onların varlığını genel olarak ülke barışının inşasında bir fırsata dönüştürmemiz pekâlâ mümkündür.

Neticede dileğim çatışmanın sona erebilmesi ve kalıcı barışın gerçekleşebilmesi için, “ tarafların silahla elde edebilecekleri avantajları tüketmedikleri inancı”ndan bir an önce sıyrılmalarıdır. (Mithat Sancar, Çatışma Çözümleri Yeni Bir Yol Bulmak, s. 45) Zira barışın önündeki en büyük engel silahlardır. Silah bulunduran, kullanan, silahla ölür, denir. Oysa ölmek ve öldürmek en kolayı; zor olan “hayatta kalmak” ve hayatı “iyilikle, hakça” inşa etmektir. Gelin, biz her şeye rağmen bütün halklarla birlikte, dayanışarak ve gelişerek barış türküsünü yüksek sesle söylemeyi sürdürelim.

Teşekkür ederim.

Dr. Fatma Akdokur Aktaş: Emekli öğretim üyesi

BARIŞ HAKKI¹

*Dr. Kıvılcım Turhanlı

Barış, Galtung'un tanımıyla pozitif barış, devletler arasında savaşın yokluğundan fazlasıdır; şiddet tehdidi de dahil olmak üzere her türlü şiddetin yokluğudur. Bu bağlamda her gün tanık olduğumuz ayrımcılık, ırkçılık, her türlü -fobi, erkek şiddeti, hayvanlara yönelik şiddet, doğanın talanı gibi her türlü şiddetin varlığı aslında barışın yokluğu ile ilişkilidir. Elbette barışı her türlü şiddetin yokluğunu içerecek biçimde tanımlamak beraberinde pek çok soru işaretini getirir. Zira barış aynı zamanda tarihsel, kültürel ve siyasal olarak anlaşılan bir değerdir. Barış söz konusu olduğunda genellikle değerler çatıştırılır ve amaçlar yükselir. Bugün burada bütün bu tartışmaları kapsayıcı bir biçimde değerlendirme iddiam yok elbette, böylesi bir iddia gerçekçi de değil, mümkün de değil. Belki şu söylenebilir, barışa ilişkin tartışmalar dünyanın neresinde olursa olsun benzer itirazlarla karşılaşılır, barış savunucuları dünyanın neresinde olursa olsun benzer tehditlere ve ihlallere maruz kalır. Bu anlamda iktidar pratikleri süreklilik gösterir.

İnsan haklarının hepsinde olduğu gibi, barışın insan hakkı olarak kabul edilmesinin ardında da uzun bir mücadele pratiği bulunmaktadır. Barış mücadelelerinin tarihi savaşın tarihi kadar eskidir ve hemen her dönemde yaşanan krize tepki olarak bir barış hareketi gelişmiştir. I. Dünya Savaşında, II. Dünya Savaşında, Vietnam Savaşında, Irak'ın işgalinde... barış hareketlerinin gelişimi toplumsal muhalefetin gelişimiyle yakından ilgilidir ve neredeyse hepsinin kendine özgü gelenekleri bulunmaktadır. Barışın bir insan hakkı olarak kabulünde barış hareketlerinin yanı sıra barış araştırmalarının da rolü bulunmaktadır. Ancak unutulmaması gereken en önemli hususlardan birisi, barış hareketlerinin, barış mücadelesinin bütün bir insan hakları mücadelesi tarihinden ayrı düşünülemezdir.

¹ Bu metin Barış Vakfının 28 Eylül 2019 yılında yaptığı toplantının sunum metnidir.

Bir insan hakkı olarak barış hakkı üçüncü kuşak haklar (dayanışma hakları) arasında kabul edilir ve konusu, pozitif barışın tesisidir. Tomasevski'ye göre barış hakkının iki temel amacı bulunur; birincisi insanları savaştan korumak, ikincisi savaşta insanları korumak. Ancak bu ikinci amaç daha çok insancıl hukukun konusudur. İnsan hakları hukuku açısından aslolan insanları savaştan korumaktır. İnsanları savaştan korumak ise geniş ele alındığında çatışma nedenlerinin ortadan kaldırılması ile ilgili olduğu kadar yeni çatışmaların doğmasını önleyecek adımların atılmasını da gerektirdiği için pozitif barışın tesisini açısından önem taşır. Barış hakkı ile pozitif hukukça kabul edilmiş olsun olmasın diğer insan hakları arasında bir öncelik-sonralık ilişkisi yoktur. Barış hakkı diğer insan hakları ile diyalektik bir ilişki içerisinde. Zira ifade özgürlüğünden sağlık hakkına, çevre hakkından barınma hakkına (örnekler çoğaltılabilir) bütün insan hakları birbirleri ile ilişkilidir.

Bununla birlikte başta Cenevre Sözleşmeleri olmak üzere barışı sağlamaya yönelik ilk hukuki düzenlemeler, savaşın önlenmesine, savaşlarda kullanılan silahların sınırlandırılmasına, sivillerin korunmasına ve savaş suçlarının belirlenmesine ilişkindir. II. Dünya Savaşından sonra ise barış ile insan hakları arasında doğrudan ilişki kurulmuş ve bu İHEB'de ve BM Şartında belirtilmiştir. Bu ilişki daha sonra başka uluslararası belgelere de yansımıştır. Bu belgelerin bazıları *BM Anlaşması Doğrultusunda Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası İlkeler Bildirgesi (1970)*, *Gençlerde Barış Ülküsünü, Uluslararası Saygı ve Anlayış Geliştirme Bildirgesi (1965)*, *Toplumları Barış Yaşamına Hazırlama Bildirgesi (1978)*, *Uluslararası Anlaşmazlıkların Barışçı Çözümü İçin Manilla Bildirgesi (1982)* olarak sayılabilir.

Barışı bir insan hakkı olarak tanıyan ilk organ BM İnsan Hakları Komisyonu iken, 1981 tarihli Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesinin 23. maddesinde "Bütün insanlar ve halklar, ulusal ve uluslararası güvenlik ve barış hakkına sahiptir." demektedir. Barış hakkı en açık biçimde 1984 Halkların Barış Hakkı Bildirisinde ilan edilmiştir.

1984 Halkların Barış Hakkı Bildirisi;

1. Gezegenimizde yaşayan halkların kutsal barış hakları bulunduğunu ilan eder;
2. Halkların barış hakkını korumanın ve bu hakkın uygulanmasını sağlamanın her Devlet için temel bir yükümlülük oluşturduğunu beyan eder;
3. Halkların barış haklarını kullanmalarını sağlamanın, Devletlerin politikalarını her türlü savaş tehdidinin, özellikle nükleer savaş tehdidinin tasfiye edilmesine uluslararası ilişkilerde zor kullanmaktan kaçınmaya ve uluslararası anlaşmazlıkları Birleşmiş Milletler Şartı'na dayanarak barışçıl vasıtalarla çözmeye doğru yönlendirmelerini gerektirdiğini vurgular;
4. Bütün Devletleri ve uluslararası örgütleri, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde gerekli tedbirleri alarak, halkların barış haklarını uygulamaya yardım etmek için ellerinden geleni yapmaya çağırır.

Öte yandan neredeyse bütün insan hakları sözleşmelerinin aynı zamanda barış hakkının hayata geçirilmesine hizmet ettiği söylenebilir. Başta İHEB ve İkiz Sözleşmeler olmak üzere, “Kadınların Siyasi Haklarına Dair Sözleşme (1952), Köleliğin, Köle Ticaretinin ve Köleliğe Benzer Kurumların ve Uygulamaların Kaldırılmasına Dair Sözleşme (1956), Her Çeşit Irk Ayrımcılığının Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (1965), CEDAW (1979), Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989) gibi sözleşmeler ile burada sayamadıklarımız, pozitif barışın tesisi ve barış hakkının hayata geçirilmesi bakımından barışın diğer insan hakları ile arasındaki diyalektik ilişkiyi de ortaya koyar. Barış hakkının hayata geçirilmesine yönelik en önemli hukuki belgelerden birisi, Uluslararası Ceza Mahkemesinin kurulmasını sağlayan Roma Statüsüdür (1998).

Ancak hemen belirtmeli ki barış ve barış hakkı sayısız sözleşme, bildirge ya da metinde yer alsa da barış hakkı uluslararası hukukta tanımlanmamıştır. Hakkın kesin bir tanımını yapmak da mümkün değildir zira barış hakkı da diğer insan hakları gibi gelişmeye ve yoruma ihtiyaç duymaktadır.

Uluslararası hukukta en azından bir ideal, bir değer olarak barıştan söz edilmesi ve hukuki belgelerde yer verilmesi görece mümkünken, iç hukuk bakımından mesele biraz daha zordur. Pek çok insan hakkı anayasalarda kendisine yer bulurken, barış hakkına anayasalarda yer verilmemektedir. Bu durum barış hakkının konusu ve niteliği ile ilişkili olduğu kadar modern ulus-devlet sistemi ile de ilişkilidir. Üstelik barış hakkının üçüncü kuşak haklar arasında yer alması bu hakkın konusunun, muhataplarının ve öznelinin nasıl belirleneceği sorusunu beraberinde getirmektedir. Bu noktada insan haklarının geliştiğini ve henüz üçüncü kuşak haklar tartışılmaya başlanmadan çevre hakkı ve gelişme hakkına ilişkin hükümlerin anayasalarda yer aldığını hatırlamak gerekir. Dahası pek çok hakka benzeri itirazların getirildiğini de hatırlamak gerekir.

Kaboğlu'nun belirttiği gibi, anayasalarda yapılacak düzenlemeler insan hakları hukuku alanındaki gelişmelerin de anayasalara yansıtılması anlamına gelecektir. Bunun en önemli örneklerinden birisi Japonya Anayasasının 9. maddesidir. Bu maddeye göre: "Düzen ve adalete dayalı uluslararası barışı gönülden dileyen Japon halkı, egemenlik hakkı olan savaştan ve uluslararası uyumsuzlukların çözümünde tehdit ve kuvvet kullanmaktan daimî biçimde feragat eder. Bu amacı yerine getirmek için hiçbir kara, deniz ve hava kuvveti muhafaza edilmeyecektir. Devlete savaş halinde olma hakkı tanınmayacaktır."

Elbette uluslararası belgeler kendiliklerinden pozitif barışı tesis edemezler ve bir hakkın anayasada yer alması o hakkı kendiliğinden güvence altına almaz. Ancak hukuken tanınma, hak mücadelesinin ulaşmak istediği amaç olduğu kadar; o hakkın gelişmesinin ve yorumlanmasının da aracıdır.

Dr.Kıvılcım Turhanlı: Anadolu Üniversitesi Öğretim üyesi KHK'lı

Barışın Hukuku: Uluslararası Hukukta Barış ile İlgili Düzenlemeler ve Uygulama

*Dr. Levent Korkut

Barış, insanlık tarihi boyunca hep bir özlem olarak dile getirilmiştir. Ancak onun aynı zamanda bir hak olduğu pek akla gelmemiştir. Barışı arzulayan, onun için gayret gösteren insanlar dahi barışın hak temelli boyutunu çok yakın zamanlarda gündeme getirmeye başlamışlardır. Savaş ise neredeyse uygarlıklar tarihi boyunca devletlerin üstün yetkileri arasında yerini korumuştur. Bazı tarihi dönemlerde savaşı sınırlandırma girişimleri olmuşsa da yeterince etkili sonuçlar alınamamıştır. Yirminci yüzyıl tarihin gördüğü en yıkıcı ve kapsamlı savaşlara tanıklık eder. Ancak bu yüzyıl aynı zamanda barış konusunun öncesine kıyaslanmayacak derecede üzerinde durulduğu bir dönem olmuştur. Barışın hukukla desteklenmesi yaklaşımı ikinci Dünya Savaşı sonrası dönemde güç kazanmaya başlamıştır.

Temelleri 1648 Westphalia Anlaşmasına kadar geri götürülebilecek olan ulus devletler çağı günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Ulus devletler çağı kendi içinde alt kısımlara ayrılabilir.

Ulus devletin ilk dönemi, evrensel iktidar olarak kabul edilen Vatikan'ın ve feodal soyluların güç yitirmesiyle ortaya çıkan güçlü mutlak monarşiler ya da bağımsız devletler ile şekillenmiştir. Ulus devlete asıl özelliklerini kazandıran Fransız devrimi sonrası gelişmelerdir. Ulus ve vatandaş kavramları ile şekillenen ulus devletin önemli bir özelliği de devletin mutlak egemenliğidir. Ulus devlet savaş ve barış konusunda da tek egemen güç olarak kabul edilmiştir. Ulus devletler üzerinde etkili bir hukuk ve örgütlenmeye sıcak bakılmayan bu dönemde devletler savaş ve barış kararlarını tam bir kıskançlıkla kendi tekellerinde tutmaya çalışmışlardır. Uluslararası ilişkiler alanında kaotik nitelikler taşıyan bu dönem çok sayıda savaşa tanıklık etmiş ve iki dünya savaşı ile sonuçlanmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan Birleşmiş Milletler daha önceki dönemlerden farklı bir uluslararası ilişkiler ortamı oluşturacak hukuki düzenlemeleri de gerçekleştirmiştir. Birleşmiş Milletlerin kurucu düzenlemesi olan Birleşmiş Milletler Şartı ulus devletlerin savaş konusundaki geniş hareket alanlarını sınırlandırmıştır. Şartın, Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkelerini düzenlediği 1. maddesinin ilk fıkrası örgütün amaçlarından birinin uluslararası barışı ve güvenliği korumak olduğunu düzenlemiştir. Birleşmiş Milletler bu çerçevede, barışın maruz kalacağı tehditleri önleme ve bunları boşa çıkarma, saldırı ya da barışın başka yollarla bozulması eylemlerini bastırmak üzere etkin ortak önlemler alma ve barışın bozulmasına yol açabilecek nitelikteki uluslararası uyuşmazlık veya durumların düzeltilmesini ya da çözümlenmesini barışçı yollarla, adalet ve uluslararası hukuk ilkelerine uygun gerçekleştirme alt amaçlarını üstlenmiştir. Birleşmiş Milletler Şartı'nın 2. maddesinin üçüncü fıkrası ise tüm üye devletlere, uluslararası nitelikteki uyuşmazlıklarını, uluslararası barışı ve güvenliği ve adaleti tehlikeye düşürmeyecek biçimde, barışçı yollarla çözüme yükümlülüğü getirmektedir. Özetle Birleşmiş Milletler Şartı devletlerarası uyuşmazlıkların savaş yoluyla çözümlenmesi yolunu ortadan kaldırmakta, bu çerçevede saldırıya dayalı savaşı yasaklamaktadır.

Birleşmiş Milletler Şartı'nın devletlerin meşru müdafaa hakkını düzenlediği 51. maddesi uyuşmazlıkların savaşa başvurulmadan çözülmesine ilişkin tek istisna olan devletlerin meşru müdafaa hakkını düzenlemektedir. Şart, meşru müdafaa başvurusu sınırlı bir alanda tutmuş, ancak saldırı altındaki devletlere silahlı kuvvetlere başvuru yetkisi vermiştir. Üye devletler bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemleri hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirmek zorundadırlar. Meşru müdafaa hakkının kullanılması Güvenlik Konseyi'nin güveniğın korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceğı biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez.

Birleşmiş Milletler Şartı'ndan sonra 1948 yılında ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi barış terimine yer veren ilk uluslararası insan hakları belgesidir. Bildirge barışı bir hak olarak düzenlememiş, bununla birlikte Başlangıç kısmında insan haklarının tüm insanlar tarafından eşit ve devredilmez bir şekilde kullanılmasının özgürlüklerin, barışın ve adaletin temeli olduğunun altı çizilmiştir. Günümüzde İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde hak olarak düzenlenen her alanın bir uluslararası sözleşmeye konu olduğđ dikkate alınacak olursa, Bildirgenin içeriğinde yer almakla birlikte barışı bir hak olarak düzenlemesi bu alanda bir uluslararası sözleşmenin yapılamamasının temel nedenlerinden biridir.

Birleşmiş Milletler Şartı ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nden sonra uluslararası alanda barış konulu ilk önemli belge 1984 tarihli "Halkların Barış Hakkına Dair Bildirge"dir. 12 Kasım 1984 tarihli ve 39/11 sayılı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kararıyla kabul edilen bildirge barışı bir hak olarak gören ilk uluslararası metindir. 1984 tarihli bildirge, soğuk savaşın hüküm sürdüğđ ve nükleer savaş tehdidinin olduğđ bir dönemde kaleme alındığı için bu dönemsel özellikleri yansıtmaktadır. Bildirgenin henüz net bir "barış hakkı" sadeliğine henüz ulaşmadığını göstermektedir. Dört maddeden oluşan 1984 tarihli Bildirgenin ilk maddesi dünyada yaşayan halkların kutsal barış hakları bulunduğunu

ilan eder. İkinci madde halkların barış hakkını korumanın ve bu hakkın uygulanmasını sağlamanın her Devlet için temel bir yükümlülük oluşturduğunu vurgular.

Bildirgenin 3. maddesinde, halkların barış haklarını kullanmalarını sağlamanın önemine değinilmiş, devletlerin politikalarını her türlü savaş tehdidinin, özellikle nükleer savaş tehdidinin tasfiye edilmesine, uluslararası ilişkilerde zor kullanmaktan kaçınmaya ve uluslararası anlaşmazlıkları Birleşmiş Milletler Şartı'na dayanarak barışçıl vasıtalarla çözmeye doğru yönelmeleri gerektiği vurgulanmıştır. Son maddede ise bütün devletler ve uluslararası örgütler, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde gerekli tedbirleri alarak, halkların barış haklarını uygulamaya yardım etmek için ellerinden geleni yapmaya davet edilmiştir.

1984 Bildirgesi barış hakkının ilk kez ifade edildiği bir uluslararası düzenleme olarak önemli bir kilometre taşıdır. Bununla birlikte, bildirgenin barış hakkının çerçevesini yeterince güçlü bir şekilde çizemediğini de belirtmek gerekir. Bu nedenle barış hakkı ile ilgili yeni bir bildirgenin yazılması fikri üzerinde durulmuş ve çalışmalar başlatılmıştır. Uzun zaman alan bu çalışmaların ürünü Birleşmiş Milletlerin 19 Aralık 2016 tarih ve 71/189 sayılı Genel Kurul kararıyla kabul ettiği Barış Hakkı Bildirgesi'dir.

2016 tarihli Barış hakkı bildirgesi bir önceki bildireye göre daha kapsamlı bir düzenlemedir. Bu düzenleme de kısa bir metin olmakla birlikte içeriği daha güçlüdür. Bildirge öncelikle barışın tüm hak ve özgürlüklerin desteklenmesi bakımından önem taşıdığına altını çizer. 2016 Bildirgesinin en önemli özelliği barış hakkının ayrılmaz bir parçasını oluşturan alanları da kapsamına almasıdır. Bu nedenle bildirgenin geniş bir gerekçelendirme kısmı bulunmaktadır. Barış hakkının kullanılabilmesi için güvenliğin sağlandığı, yoksulluğun ortadan kaldırıldığı bir ortama ihtiyaç vardır. Gerekçelendirme kısmında bu ortamın gereklerine ve destekleyici hukuki düzenlemelere yer verilmiştir. Bildirge, güvenlik, kalkınma ve adaletin sağlanmasını barışın önkoşulları olarak görür. Barış ortamını destekleyecek unsurlardan

biri kalkınmadır. Bu çerçevede başta Kalkınma Hakkı Bildirgesi, Binyıl Bildirgesi, Sürdürülebilir Kalkınma 2030 Programı, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri olmak üzere Birleşmiş Milletlerin kalkınma ile ilgili bildiri, program ve hedeflerinin barışın sağlanmasındaki rolü vurgulanmıştır. Barış için bir diğer temel unsur uluslararası adaletin sağlanmasıdır. Bu alanda, halkların eşitliği ve kendi kaderlerini tayin hakları, devletlerin egemen eşitliği ve devletlerin uluslararası yükümlülüklerini yerine getirirken iyi niyet ilkesi ile hareket etmeleri üzerinde durulmuştur. Bildirge ayrıca, güvenliğin önemine değinmektedir. Uluslararası anlaşmazlıkların savaşa başvurulmaksızın barışçıl yöntemlerle düzene kavuşturulmasına ilişkin önceki düzenlemeleri hatırlatmakta, onlara atıfta bulunmaktadır. Şiddetle mücadelenin hak ve özgürlükler ile mülteci haklarına zarar vermeksizin gerçekleştirilmesi vurgulanmakta, terör eylemleriyle mücadelenin devletlerin uluslararası hukuk, uluslararası insani hukuk ile Mülteci hukukundan kaynaklanan yükümlülükleri çerçevesinde yapılması gereğine işaret edilmektedir.

Bildirgenin gerekçelendirme kısmında yer alan bir başka konu barışın sadece çatışmanın yokluğu anlamına gelmediği, daha geniş bir kapsama sahip olduğudur. Barışın sağlanması için, diyalogun teşvik edildiği, olumlu, katılımcı süreçlere; karşılıklı anlayışa dayalı işbirliği ruhuna ve sosyo-ekonomik gelişmelere ihtiyaç vardır. İnsan onuru, insan haklarının tüm bireyler tarafından bir bütün olarak eşitlik içinde kullanılması barışın önkoşullarıdır. Bu temelde, barış sadece bir çatışmasızlık, ateşkes hali olmayıp, kapsamlı ve katılımcı süreçlerin ürünü olan bir kalıcı durumun inşasıdır. Sürdürülebilir ekonomik büyüme, küresel diyalog ortamının yaratılması, barış kültürünün güçlendirilmesi barışın sağlanmasının koşullarıdır. Barış kültürünün yaygınlaştırılması için insan hakları farkındalığının geliştirildiği eğitim ve öğretim faaliyetlerinin önemi yadsınamaz. Uluslararası barış ve güvenlik ortamı ulusal, etnik, dini ve dilsel grupların çoğulculuk içinde azınlık haklarından yararlandığı, bu grupların insanlığın gelişimi ve kalkınmasının ayrılmaz parçası olması halinde oluşturulabilir.

Bildirge, barış ortamının kurulması için toplumsal cinsiyet ile sivil toplum örgütlerinin önemine de değinir. Barışın inşası kadınların erkeklerle eşit seviye katılımını gerektirir. Sivil toplum örgütleri, barışın oluşturulması, korunması ve barış kültürünün güçlendirilmesi alanlarında vazgeçilmez öneme sahip aktörlerdir.

2016 Barış Bildirgesi, barışın sağlanmasına ilişkin koşulları kapsamlı bir şekilde ele almış, çatışmasızlık halinin yaratılmasının barış için oynadığı rolü yadsımadan, çatışmasızlığın barış için yeterli olmayacağı, ateşkesin ötesinde barış inşasının derin siyasi, sosyal ve kültürel boyutları olduğunu güçlü bir şekilde dile getirmiştir.

Dört maddeden oluşan bildirge barış hakkını çerçeveleyen sade ve kısa bir metindir. İlk maddesi herkesin tüm hak ve özgürlüklerin teşvik edildiği ve korunduğu, kalkınmanın sağlandığı bir ortamda barış hakkı olduğunu ifade eder. Bildirge, barış hakkını bireysel hak olarak tanımlayan ilk uluslararası hukuk belgesidir.

Barışın korunması alanında barış hakkını düzenleyen uluslararası belgelerin yanında barışı bozan ve ciddi insani sonuçları olan bazı eylemler ile ilgili uluslararası bir ceza mahkemesi oluşturan 1998 tarihli Roma Statüsü de önem taşır. Roma Statüsü ile Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) kurulmuştur. Mahkeme uluslararası ceza hukuku kapsamında kurulmuş, devlet sorumluları tarafından işlenebilecek en ağır suçlar olan soykırım, insanlığa karşı suçlar ile savaş suçlarını soruşturmak ve kovuşturmak amacıyla kurulmuş sürekli ve bağımsız bir yargı organıdır. UCM'nin yargı yetkisi 1 Temmuz 2002 itibarıyla başladı. Şubat 2003'te mahkemenin ilk yargıçları seçildi ve mahkemenin ilk savcısı, Nisan 2003'te göreve başladı. Bu mahkemenin barışa olan katkısı, savaş, soykırım ve insanlığa karşı suçların cezasız kalmamasını sağlamaktır. Sorumlu devlet yetkilileri bu mahkemenin yargı yetkisi içinde olup, söz konusu filleri işlediği iddia olanlar UCM tarafından yargılanabilecektir.

Değerlendirme

Barış hakkı ve hukuku günümüzde hala “yumuşak hukuk” adı verilen ve bildirgelerle düzenlenen bir alandır. Yumuşak hukuk, devletlerin imzalayarak niyet beyanında bulunduğu belgeler olmakla birlikte, yaptırım getiren hukuki bağlayıcılığı olan düzenlemeler değildir. Ancak, “yumuşak hukuk” yaptırımları içeren güçlü düzenlemelerin hazırlık aşaması olarak ele alınabilir. Uluslararası hukuka baktığımızda, birçok hak ve özgürlüğün, önce yumuşak hukuk alanında düzenlendiğini, bu düzenlemeleri yaptırıma kavuşturulmuş uluslararası sözleşmelerin takip ettiğini görmekteyiz. Barış hakkı henüz sözleşmeye bağlı bir hak statüsüne erişmiş olmasa da hukuken varlığını ileri sürebileceğimiz, bildirgelere konu olmuş bir hak alanı. Bundan sonra yapılması gereken, barışı destekleyen tüm aktörlerin barış hakkını içeren bir uluslararası sözleşme için gayret göstermesidir. Özellikle 2016 Bildirgesi, barış hakkının artık uluslararası bir sözleşmeye bağlanacak kadar olgunlaştırıldığını göstermektedir.

Birleşmiş Milletler Şartı, savaş alanını oldukça sınırlandırmış, yukarıda ifade edildiği gibi, devletlerin meşru müdafaa dışında savaş yoluna başvurmalarını engellemiştir. Ancak, bu düzenlemeler uygulamada gerektiği gibi etkili sonuçlar doğurmamaktadır. Şartın kabulünden sonra geçtiğimiz 70 yılı aşkın süre içinde birçok savaşta milyonlarca kişi hayatını kaybetmiş ya da zarar görmüştür. Şartın uygulamaya geçirilememesinin temel nedenleri arasında Birleşmiş Milletlerin yapısı ve ihlal durumlarında nasıl müdahale edileceği konuları öne çıkmaktadır. Savaş yasasını ihlal eden devletlere karşı Birleşmiş Milletler Şartının uygulanabilmesi Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin kararına bağlıdır. Güvenlik Konseyi kararlarını oyçokluğu ile almakla birlikte, Konseyin beş üyesi veto hakkına sahiptir. Amerika Birleşik devletleri, Rusya, Fransa, İngiltere ve Çin tarafından kullanılabilen veto hakkı alınacak bir kararın tek devlet tarafından engellenebilmesi sonucunu doğurmaktadır. Bugüne kadar birçok ihlal, tek devlet vetosuyla yaptırımsız kalmıştır. Bu vetolardan bir kısmı savaşan devlet tarafından kullanılmıştır. Ayrıca, tüm

devletler savaş yasağını yumuşatacak, etkisini azaltacak tutumları destekleyen bir politikada uzlaşmaktadır. Bu durum, devletlerin savaşı hala ulus devletin kutsal bir yetkisi olarak görme eğilimlerinin sonucudur. Kaldı ki, bir savaş durumunda alınacak önlemlerin nasıl uygulanacağı da büyük bir sorundur. Bu noktada savaşı engelleme gücü bulunan, tarafsız, yetkili ve mali imkanlara kavuşturulmuş bir uluslararası gücün oluşturulması çoğu zaman mümkün olmamaktadır.

UCM'nin kurulması son on yılların en önemli uluslararası hukuk gelişmelerinden biridir. İnsanlığa karşı suçların, savaş suçunun ve soykırımın cezalandırıldığı küresel bir otorite olan UCM yirmi yıla yaklaşan uygulamasında genellikle siyasi ve ekonomik bakımdan zayıf devletlerin yetkililerine yönelmekte, güçlü ve küresel politikada belirleyici gücü olan devletlerin yöneticileri ve karar alıcılarını mahkeme karşısına getirmekte yetersiz kalmaktadır. Roma Statüsü içeriği itibariyle tatmin edici olmakla birlikte, UCM uygulaması bekleneni henüz tam anlamıyla karşılayabilmiş değildir. UCM'nin caydırıcı gücü, insanlığa karşı suçların ve bunların nedeni olan çatışmaların önlenmesi bakımından büyük bir öneme sahiptir. Bu Mahkemenin iç savaşlar sonucu ortaya çıkacak suçlara da bakabilmesi işlevini daha da değerli kılmaktadır. Ancak bu uluslararası yargı sistemini öngörüldüğü gibi işletecek bir alt yapıya kavuşturulması için yeni küresel düzenlemelere ihtiyaç vardır.

Dr. Levent Korkut: Medikal Üniversitesi Öğretim üyesi, Akil İnsanlar Heyeti üyesi ve Barış Vakfı kurucusu

BARIŞ DİLİ ve YENİ ÇALIŞMA YÖNTEMLERİ

*Necmiye Alpay

Önce Türkçedeki ‘barış’ sözcüğüne yakından bakalım:

Andreas Tietze’nin *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*’na göre ‘barışmak’ fiili ‘bar-‘ kökünden gelmektedir. ‘Barmak’, gitmek demektir, ‘barışmak’ ise işteş kip: birbirine gitmek, ulaşmak.

Biz buna, birbirinin gerçekliğine varmak diyelim.²

Günümüzde hemen her kavram gibi ‘barış’ın da dar ve geniş anlamları bütün bir yelpaze oluşturuyor. Yelpazenin bir ucunda dar anlamıyla barış, yani savaşın olmadığı çatışmasızlık durumu yer alıyor. Diğer uçta ise sosyal adalet ile temel hak ve özgürlüklerin gerçekleştiği, karşılıklı haklara uyulan ve saygı gösterilen bir dünya fikri yer alıyor.³ Kalıcı barış derken kastettiğimiz böyle bir dünyadır. Daha doğrusu, böyle bir dünyayı benimseyen, o yönde sağlam bir gelişme gösteren insanlık.

Barış düşünürleri, ‘dar anlamıyla barış’ı, yani çatışmasızlık olarak tanımlanan barışı, “negatif barış” olarak adlandırıyorlar.⁴ Buradaki “negatif” sıfatı bir olumsuzlama değil, “eksi” işareti gibi, yalnızca yokluğun işaretidir. Neyin yokluğu? Savaşın, çatışmaların yokluğu. Barışın asgari şartı bu, ancak kalıcı barış için yeterli değil.

² Bu köken bilgisine ilk kez şu yazımda değinmiştim:
<http://www.radikal.com.tr/yazarlar/necmiye-alpay/bilmedigimiz-baris-895798/>

³ Wright, Q.’dan (1942) aktaranlar: Christina Schäffner ve Anita L.Wenden (ed.), “Defining Peace: Perspectives from Peace Research”, *Language and Peace* içinde, Taylor & Francis e-Library, 2005, s. 3.

⁴ Agy.

Pozitif barış

Pozitif barış ise, çatışmasızlıkla, yani negatif barışla yetinmeyip, onun üzerine bütün bir toplum anlayışını inşa etmek anlamına geldiği için pozitifdir, “artı”dır. Geniş anlamdaki barış budur. Yukarıda da belirttiğim gibi, sosyal adalet ile temel hak ve özgürlüklerin gerçekleştiği, karşılıklı haklara uyulan ve saygı gösterilen bir ortam söz konusudur. Pozitif barış, mevcut duruma yeni ilkeler, yeni hukuk ve yaşam temelleri getirmek, bunları içselleştirmek, kalıcı kılmak demek. Esas olan budur, pozitif barıştır. Negatif barışla birlikte, hatta onu beklemeksizin daha da öncesinden pozitif barış çabaları gösterilmedikçe, kalıcı barışa fazla bir şans kalmıyor. Muhalefetteki bir siyasi parti barış çabası göstermek için iktidara gelmeyi bekliyor ya da şart koşuyorsa o parti gerçekte barış bilincinden yoksundur. İktidardaki bir parti de barışı birtakım oy hesaplarına bağlıyorsa o da kalıcı bir barış politikasından yoksun demektir.

‘Savaş’ sözcüğüne de yakından bakalım. Bu sözcüğün ‘sav-’ kökünden geldiği düşünülmektedir. ‘Savmak’, defetmek demek. İşteş çekimi, savaşmak.

‘Savaş’ sözcüğü öteden beri ‘mücadele’ anlamında da kullanılmıştır: Veremle Savaş Derneği, tarımsal zararlılara karşı savaş, uyuşturucuya karşı savaş vb. İş bazen ‘barış için savaş’ gibi mantıksız kullanımlara kadar varıyor. Bunda biraz da ‘mücadele’ sözcüğünü eskimiş bulan zorlama öz Türkçeciliğin payı olabilir.

Türkiye’de son yirmi küsur yıldır bir ‘barış dili’ özlemine dile getiriyoruz. Burada “dil” derken kastedilen, ‘barış söylemi’ ve ‘barışçıl söylem’dir. Bunun karşısında ise, bir arada yaşamayı zorlaştıran saldırgan ve kışkırtıcı söylemlerin toplumda dalga dalga yayılması gerçeği var. Hayati önemde bir mesele söz konusu, çünkü söylenen her söz yalnızca muhatabını değil, aynı zamanda söyleyeni etkiliyor. Varolan duygu ve düşünceleri karşısındakıyla eşduyum yoluyla sorgulamak yerine köpürten, taşma noktasına yaklaştıran bir süreç işliyor. Elbette onyıllardır tarifsiz acılara neden olan savaşın biriktirdiği psikolojin bunda büyük rolü var. Ancak eğer savaşın değil de barışın kazanmasını istiyorsak, ki insanlığa yakışan da budur, bir dil

bilinci oluşturmamız ve geliştirmemiz kaçınılmazdır. Diğer konulardaki gibi bu konuda da en büyük görev, toplumdaki etkisi ve yetkisi en yüksek olanlara düşüyor. Ve bir araya geldiğinde etkisini artırma gücü olan biz sivil toplum mensuplarına.

Nefret söylemi

Kalıcı barışa yönelik dil bilinci açısından önem taşıyan yeni kavramlardan biri de ‘nefret söylemi’ kavramıdır. Yasalarda yer verilmeye başlanan ‘nefret suçu’ açısından aydınlatıcı bir kavramdır bu.

Nefret suçundan kasıt, ilk elde sanılabileceği gibi gündelik hayatımızdaki irili ufaklı insani nefret ifadelerimiz değil, cins, dil, din, yaş, köken, beden yapısı vb. açılardan genel planda ikincil konulara itilmiş mağdur kesimlere karşı tam da o mağduriyetler üzerinden yöneltilen hakaret, horgörü, hedef gösterme, suçlu gösterme gibi tehlikeler yaratabilecek düşmanca sözler ve fiziksel saldırılardır.

Nefret söylemleri, fiziksel saldırıya dönüşmese bile potansiyel tehlike olarak saldırılara yol açabilecek hınç birikimlerine kaynaklık edebiliyor ve psikolojik şiddet olarak insanlara zarar verebiliyor. Kadınlara karşı bugün ‘kadınkırımına (*feminicide*)’ yol açacak ölçüde yaygınlaşmış olan bu suçun sözel biçimlerine hepimiz birinci elden tanığız. Kürt sorununda ve tarihsel olarak hedef gösterilmiş diğer halklar konusunda benzer örnekler hiç az değildir. Nefret söylemi, ayrımcı söylemlerin hukukta yer bulan, bulması gereken türüdür.

Çoğumuz bu konuyu yazıp çizmişizdir. Konuyla ilgili özgül çalışma ve araştırmalar da yayımlandı.⁵ Ancak nefret suçunun toplumca tanınması ve hukuktaki yerini, tanımını, yaptırımını bulması için alınacak çok yolumuz var.

⁵ En son sistemli çalışmalar ve yıllık raporlar için:
<https://hrantdink.org/tr/asulis/yayinlar>

Örtmeceler

Barış açısından en az ayrımcı söylem, nefret söylemi ve saldırgan söylem kadar önemli bir başka dil olgusu, dilbilimde ‘örtmece (*euphemism*)’ adı verilen kullanımlar oluyor. İlginçtir, bu kullanımlara daha çok devletler başvuruyor ve bunun dikkate değer tarihsel toplumsal nedenleri var:

20. yüzyılın ‘dünya savaşları’ndan bu yana halklarda önemli bilinç yükselmeleri oldu. Devletlerin saldırgan politikaları, iç savaşlar ve bu arada eski adıyla fetihçi, yeni adıyla yayılmacı politikalar, halklardan itibar görmez oldu. İnsanlar savaşı içeriden ya da çok yakından yaşadıkça, barış, insan hakları ve demokrasi kavramlarına düşüncelerinde çok daha derin bir ihtiyaçla yer açtılar. Ateş düştüğü yeri yakar, meselesi. Devletler ise bu gelişen bilinç karşısında bir yandan Devletler Hukuku alanında sıçrama niteliğinde yeni iyileştirmeler yapmak zorunda kaldılar, bir yandan da kendi ‘yapısal’ saldırganlıklarını örtmenin yollarını bulmaya çalıştılar.

En tipik örtmece örneklerinden biri, imparatorluklar döneminde adı “savaş bakanlığı” (Osmanlı’da Harbiye Nezareti) olan bakanlıkların artık her yerde ‘savunma bakanlığı’ olarak adlandırılmasıdır. Bu süreç içerisinde, “savaş” adı verilebilecek büyük ve süreklilik kazanmış çatışmalara da ‘savaş’ yerine ‘operasyon, harekât, terörle mücadele, müdahale’ gibi adlar verilir oldu. Sözelimi, baş emperyalist ABD, Afganistan’a ve Irak’a düzenlediği saldırılara ‘*campaign*’ diyordu. Bu İngilizce sözcük, savaş açısından ‘sefer’ anlamına geliyor. Ancak, başka pek çok savaş terimi gibi bu terim de sivil hayatta anlam genişlemesine uğradı ve her tür ‘kampanya’ anlamında kullanılmaya başlandı. Türkçeye zaten bu genişlemiş ve savaşla ilgisi olmayan anlamıyla gelmiş bir sözcüktür “kampanya”. Gelgelelim, bazı çevirmenlerin bu sözcüğü savaş bağlamında da ‘kampanya’ diye çevirdikleri oluyor. Kanımca bu tür kullanımlardaki hafifletici etki belirleyici önemdedir. Genel bir planda düşünersek, bilincinde olunmadığı ölçüde, hafifletici etki de artmaktadır.

Belki daha da büyük bir etkiyi, savaş ‘harekât’larına ‘barış’lı adların verilmesi biçimindeki örtmeceler sağlıyor. İlk kullanımını Kıbrıs “Barış Harekâtı”ndan hatırlayabiliriz. Suriye’deki savaşta örtmeceler iyiden iyiye şiirselleşti. Bu kez ayrıca, ilgili ilgisiz grup bağlamlarında “millî, özgür” gibi sıfatlar da devreye sokuluyor. Bu tür sözcükler de tıpkı bizler için bile kullanılan ‘terör’ ve ‘terörist’ terimleri gibi, devletlerin kendi kısa erimli amaç ve çıkarlarını meşrulaştırmaya yönelik örtmeceler olarak işlev görebiliyor.

Örtmeceler daha çok egemen devletlerin metin stratejilerine dahildir. Ancak, halklarının demokratik tecrübesi görelî olarak fazla, bilinç ve örgütlülük düzeyi daha yüksek olan ülkelerde devletler örtmeceye, hamasete ve demagojiye daha az başvurabiliyor. Sözelimi, belirleyici bir boyutuyla sömürgeci ve emperyal olan egemen Avrupa Birliği ülkelerine halkları açısından baktığımızda, bu tür sözel yolları sınırlandıran bir toplumsal tarih görüyoruz. Ne de olsa, yürürlükteki uluslararası insan hakları hukukunu esas olarak o tarihe ve büyük siyaset felsefecilerine borçluyuz. Gelgelelim, egemen ülkelerin halkları da o tarihsel bilinçlerden uzaklaştıkları ölçüde dünyayı görmezden gelebiliyor ya da ‘kendi’ devletlerinin artık çok incelikli bir hal almış olan demagojilerine inanmayı seçebiliyorlar.

Örtmeceler, hamaset, saldırganlık ve demagoji, dünyada egemen toplumsal cinsiyet olan erkeklerin söyleminde kadınlara göre çok daha geniş yer tutuyor. Feminist araştırmacılar, kadınların söyleminde diyaloga daha yakın, saldırganlığa daha uzak, kısacası ideal bir insanlığı daha çok temsil eden özellikler bulunduğunu gösteriyorlar. Ancak, ideolojik açıdan egemen erkek söylemini yeniden üreten kadınlara çok sık rastlandığı da bir gerçek. Bu ideolojik erkeklik gerçeğine, çeşitli biçimleriyle, muhalif kesimlerde de rastlayabiliyoruz.

Barış stratejileri

“Dünya savaşları”ndan bu yana insanlık yeni hak ve özgürlük türleriyle zenginleşti, zenginleşiyor. Öyle görünüyor ki bu gelişme, ‘toplumsal barış’ terimiyle ifade ettiğimiz bir anlayışı

ortak bir ideale dönüştürmektedir. Gelgelelim, bu gelişme aynı zamanda büyük emperyalerin savaşı artık kendi sınırlarının dışına, hatta AB gibi daha geniş sınırların da dışına, kendini kurtaramamış ‘üçüncü dünya’ ülkelerine ihraç etmesi biçimini almış durumda. Afrika ve “Büyük Ortadoğu” bu ihraç projesinin en trajik sahnelerine dönüştü. Öyle görünüyor ki Türkiye, İran, Suudi Arabistan gibi orta boy devletler de ‘savaş ihracı’ politikası ile örtmeceye dayalı barış demagojisini atbaşı yürürlüğe koymak konusunda büyük emperyalerin stratejilerini fark etmiş ve kendi çaplarında uygulamaya koyulmuşlardır. Hem de kapı komşuları olan ülkeler ve toplumlar nezdinde.

Savaşı bir çıkar mekanizması ve bir ihraç malı olarak görenlerin bu savaş stratejilerine karşı barış savunucularının tutamağı ancak toplumların farklı kesimleri arasında eşduyum ve diyalog esasına dayalı yakın ilişkileri savunmak, evrensel hukuk ile temel hak ve özgürlükleri yalnızca egemen ülkeler için değil, dünyanın bütün halkları için gözetmek olabilir. Bu ana çizgiye ‘barış stratejileri’ diyebiliriz.

Her tür şiddete karşı olan ve silahı reddeden gruplaşmalar olarak biz barışçıların elindeki başlıca araç, sözümüz, dilimiz, söylemimizdir. Savaş kışkırtıcılarının dilindeki örtüleri teşhir ederken, kendi dilimizin uzun erimde toplumsal barışın inşasına yönelik olması başlıca dikkatlerimizden biri olmalı. Kendimizin ya da başkalarının metinlerini sınamak için, metinde geçen ‘Türk, Kürt, Ermeni, Müslüman, millî’ vb. aidiyet sıfatlarının yerine bir benzerini koyarak yeniden okumak, bizi şovenizmin ve ayrımcılığın tehlikelerine karşı uyanık tutabilecek eski ve iyi yöntemlerden biri.

Türkiye’de son çeyrek yüzyıldır çaba gösteren barış grupları, bu arada Türkiye Barış Meclisi ve Barış Vakfı tam da böyle bir dili oluşturmaya stratejik olarak dikkat etmekte, siyasi parti ve örgütlerin rekabetçi ve hasmane söylemlerinden uzak durmayı ilke edinmektedir. Toplumunuzu kalıcı bir barış yönünde desteklemek istiyorsanız, söz ve edimlerinizin bir arada yaşamayı mümkün kılan asgari müşterekler çerçevesinde cereyan etmesine dikkat etmek zorundasınız. Bu açıdan, yani

‘barış stratejileri’ açısından, ‘metin stratejileri’ terimi işimize yarayabilir.

Ülkemizde daha çok reklamcılarda rastladığımız ‘metin stratejileri’ terimine dünyanın çeşitli yerlerindeki ve herhalde bizdeki hak mücadelelerinde de başvuruluyor. Bu konuda, Karşılaştırmalı Edebiyat çerçevesinde kaleme alınmış bir yazıda, bizim Cumartesi Annelerimizin Arjantin’deki eşdeğeri olan Plaza de Mayo Annelerinin direniş metinlerinden söz ederken annelerin kendi bireysel deneyimlerini edebiyat teknikleriyle yazdıkları, böylelikle öznellik konumlarını daha da güçlendirdikleri değerlendirilmesi önemli bir örnektir.⁶ Yazının başlığını Türkçeye şöyle çevirebiliriz: “Kaybetmelere Karşı Direnişin Metin Stratejileri ve Plaza de Mayo Anneleri”.

Buraya kadar söylediklerimde, barış dili açısından kritik bazı noktaların ortaya çıkmış olduğunu umuyorum. Klişeleşmiş sözcükleri ve sloganları tekrarlamakla yetinmek yerine, Çatışma Çözümü alanında çalışanların, hukukçuların, insan hakları aktivistlerinin genel ve güncel yazılarını kaçırmayıp yeni kavramlardan ve gelişmelerden haberdar olmak, ‘insan hakları, ayrımcılık, ırkçılık, şovenizm, yüzleşme, geçiş dönemi adaleti, hesap verebilirlik, kültürel şiddet’ gibi kavramların tam olarak ne anlama geldiğini, hukukta nasıl tanımlandığını, yani gerçeğini öğrenmek, kendi yaşadıklarımıza o yeni gözlerle bakarak barış açısından tartmak ve kendi sözcüklerimizle anlatmak, olmazsalarımız.

Son bir nokta olarak, her insanın karşısındakine ya da önündeki metne yönelttiği dikkatin belirli bir birikimle biçimlenmiş olduğunu kaydetmek gerek. Bilgi eksiklerimiz, hatalı bilgilerimiz ve önyargılarımız, bir sözü her birimizin başka türlü anlamasına yol açabiliyor. Dilbilimciler bu olguya ‘gürültü’ adını veriyor. Söz konusu olan, psikolojik anlamdaki bir gürültüdür, yani dikkat dağıtıcı ya da dikkati yöneltici öğeler bütünü. Kanımca, radyolardan esinlenerek ‘parazit’ de diyebiliriz

⁶ Partnoy, Alicia. “Textual Strategies to Resist Disappearance and the Mothers of Plaza de Mayo.” CLCWeb: Comparative Literature and Culture 9.1 (2007): <<https://doi.org/10.7771/1481-4374.1028>>

biz bu ‘gürültü’lere. Kısacası, aldığımız eğitim ve etkiler, olumlu olumsuz birikimlerimiz, sözü aydınlattıkları kadar, karartabilirler de. İnsan dili her an yeni bir dikkati gerektiren, çünkü süreçlere göre kendisi de yenilenen bir olgu. Gerçekliğin barışçıl süreçlere yönelmesi, dilin barışçıl yönelişiyle yakından ilintili.

Necmiye Alpay: Dilci, denemeci ve Barış Vakfı üyesi

Çatışma Çözümünde STK'ların Çalışma Alanları

*Dr. Esra Dilek

STK'ların barış süreçlerine katılımını destekleyen farklı bakış açıları bulunmaktadır. Normatif bakış açısı katılımcı barış süreçlerinin demokratik bir toplumun oluşturulması açısından önemine vurgu yapmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, STK'ların barış süreçlerine katılımı toplumsal katılımın sağlanması ve dolayısıyla toplumsal beklentilerin sürece yansması açısından önemli görülmektedir. STK'ların katılımı bu şekilde demokratik katılımın önünü açmakta ve barış müzakerelerinin sonucunda oluşacak toplumsal düzenin farklı kesimlerin taleplerini kapsamasını sağlayabilmektedir.

STK'ların barış süreçlerine katılımını destekleyen bir diğer bakış açısı ise bu katılımı barışın kalıcılığı açısından tartışmaktadır. Barışın kalıcılığı açısından öncelikle STK'ların katılımı, barış sürecine çatışan tarafların çıkarlarının ötesinde konuların dahil edilmesi açısından önemli görülmektedir. Farklı bakış açılarının dahil edilmesiyle sürece muhalefetin azalması öngörülmektedir. Aynı zamanda, farklı çıkarların barış sürecine dahil edilmesiyle 'bozucuların' etkisinin de azalması beklenmektedir.⁷Çatışma çözümünde bozucular çeşitli sebeplerden dolayı barış sürecini bozmaya çalışan aktörleri kapsamaktadır. Potansiyel bozucuların dahil edilmesiyle bu aktörlerin etkilerinin azalması söz konusu olabilmektedir. Barışın kalıcılığı açısından tartışılan bir başka etki, barışın aidiyetinin artırılması olarak gösterilebilir. Bu, STK'ların konumu ile ilgili görülebilir. Aşağıdaki şemada (Şekil 1) gösterildiği üzere, STK'lar toplum ve karar alıcıların arasındaki konumları sebebiyle karar alıcılar tarafından yürütülen barış sürecinin toplum tarafından kabulünü güçlendirme işlevini üstlenebilmektedirler. Üçüncü olarak, STK'ların barış süreçlerine katılımı, hesap verebilirliği güçlendirmesi

7 Çatışma çözümünde bozucular ile ilgili bkz. Stedman, S. J. (1999). Spoiler Problems in Peace Processes. *International Security*, 22(2), 5-53.

açısından önemli görülmektedir. STK'lar gözlemci rolünü üstlenerek hangi karar alıcıların hangi kararları aldığını takip ederek hesap verebilirliği sağlayabilmektedir. Dördüncü olarak, STK'ların uzmanlığının ve yerel bilginin kullanılması açısından barış süreçlerine katılımı olumlu görülmektedir. Beşinci olarak, yapılan çalışmalar STK'ların barış süreçlerine katılımının barış anlaşmalarının kalıcılığını arttırdığını göstermiştir.⁸ Dolayısıyla, STK'ların katılımı kalıcı barışın oluşturulmasında temel bir etken olarak görülmektedir.

STK'lar barış süreçlerinde üç temel işlev üstlenebilmekteler:

-Gözlemcilik: Gözlemcilik işlevi özellikle STK'ların müzakere masasında yer alamadıkları durumlarda önem kazanmaktadır.

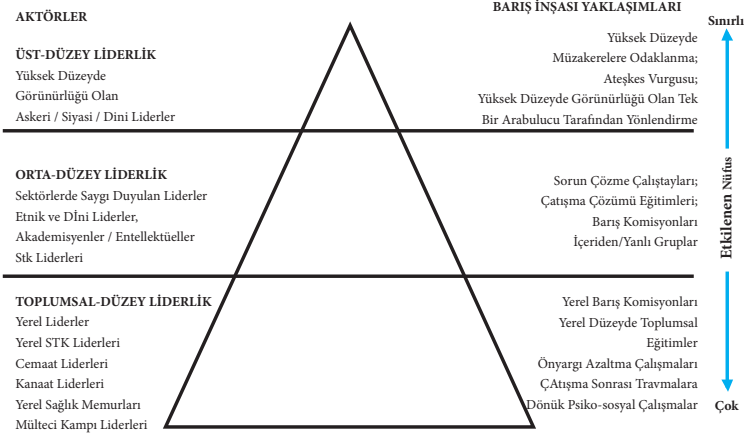
-Savunuculuk: STK'ların müzakere masasında tartışılmayan konuların savunuculuğunu üstlenmeleri söz konusu olmaktadır. Bu şekilde, STK'lar yeni konu ve bakış açılarının tartışılmasını destekleyebilmekteler.

-Kolaylaştırıcılık: müzakerelerin tıkanması durumunda STK'lar kolaylaştırıcı rol üstlenebilirler. Bu rol, taraflar arasında iletişimin sağlanması, müzakereye yeni konuların ve bakış açısının dahil edilmesi gibi süreçleri içerebilmektedir.

8 Nilsson, D. (2008). Partial Peace: Rebel Groups Inside and Outside of Civil War Settlements *Journal of Peace Research*, 45(4), 479-495.

STK'ların barış süreçlerine katılımı ve yukarıda bahsedilen işlevleri nasıl üstlenebileceklerini anlamamız açısından çatışma çözümü ve barış çalışmaları alanında yaygın olarak kullanılan aşağıdaki şemaya bakmak faydalı olacaktır:

Şekil 1: Barış İnşasında Aktörler⁹

Bu şemada görüldüğü üzere STK'ların konumu hem üst-düzey aktörlerle yakınlığı bakımından hem de aynı zamanda toplumsal düzey ile iletişim halinde olması bakımından önemlidir. Bu konum, aşağıda bahsedilecek olan STK'ların barış süreçlerine katılım modellerini anlamamız açısından da önemlidir.

STK'ların barış süreçlerinde üstlenebilecekleri işlevler açısından Thania Paffenholz'un 2010-2017 yılları arasında yürüttüğü bir proje olan Toplumsal Katılımı Genişletmek Projesini (Broadening Participation Project)¹⁰ ele almamız faydalı olacaktır. Bu proje barış süreçlerinde toplumsal katılımın ne şekilde gerçekleşebileceği ile ilgili önemli bulgular elde etmiştir.

⁹ Şema Lederach, J. P. (1999). *Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies*. Washington D.C.: United States Institute of Peace Press çalışmasından alınmıştır.

¹⁰ Proje sayfası <https://www.inclusivepeace.org>

Projenin en temel çıktısı STK'ların da katılım şekillerini kapsayan dokuz temel modelin geliştirilmesi olmuştur. Bu modeller 1989-2014 yılları arasında gerçekleşen barış süreçleri temel alınarak oluşturulmuştur. Proje toplam 40 barış sürecini incelemiştir. Bu modeller ve kısa açıklamaları aşağıda verilmektedir:¹¹

1-Müzakere masasında doğrudan temsiliyet :

Müzakere masasından doğrudan temsiliyet, daha demokratik bir karar alma sürecine yol açması açısından önemli görülmektedir. Doğrudan temsiliyet modelinde STK'lar savunuculuk işlevini yerine getirmekteler: Masada temsiliyet ile STK'lar belli konuların ön plana çıkmasına olanak sağlayabilmekte ve aynı zamanda anlaşma sonrası dönemde daha demokratik bir yapının oluşmasına katkı sağlayabilmekteler. Ancak, doğrudan temsiliyet modelinde dezavantaj olarak görülen bir konu, doğrudan temsiliyetin genişletilmesiyle tarafları tatmin edecek ortak bir paydanın bulunmasının zorlaşmasıdır. Doğrudan temsiliyet ile ilgili bir diğer konu ise tutum değiştirmeye açık olmayan tarafların katılımının sağlanmasının müzakere sürecini zorlaştırmasıyla ilgili tartışılmadığıdır. Bu konu ile ilgili genel görüş, daha demokratik STK'ların doğrudan temsiliyet sürecine katılmasıyla olumlu bir sonuç sağlanabileceğidir.

2) Gözlemci statü:

Gözlemci statü modelinde STK'lar doğrudan temsiliyet yerine gözlemci olarak müzakere sürecine katılmaktadır. Bu modelde STK'lar kolaylaştırıcılık işlevini üstlenmektedir. Modelin temel avantajı STK'ların müzakere içeriğini doğrudan takip edebilmeleri ve bununla birlikte müzakerelerin sürekliliğini sağlayacak girişimlerde bulunabilmeleridir. Örneğin, müzakerelerin tıkanması durumunda arabulucu (var ise) ve taraflara yeni öneriler getirebilmeleri söz konusu olabilmektedir. Ancak bu modelde STK'lar müzakere içeriğine doğrudan etki edememektedir.

¹¹ Modellerin tartışmasını içeren bu bölüm Paffenholz, T. (2014). Civil Society and Peace Negotiations: Beyond the Inclusion-Exclusion Dichotomy *Negotiation Journal*, 30(1), 69-91 makalesi temel alınarak yazılmıştır.

3) Resmi müzakereye paralel resmi danışma toplantıları:

Bu modelde STK'lar resmi müzakere taraflarının çağrısıyla danışman rolünü üstlenmektedir. Danışma toplantılarının içeriği ve yetkileri arabulucu, çatışmanın tarafları veya STK'lar tarafından belirlenebilmektedir. Tipik olarak, danışma toplantıları resmi müzakere sürecinin içeriğini takip etmekle birlikte yeni konuların müzakerelere dahil edilmesine kısıtlı olarak sağlayabilmektedir.

Resmi danışma toplantıları üç temel amaç gütmektedir: demokratikleşme, etkenlik ve sürdürülebilirlik. Bu model, yukarıda bahsedilen ve müzakere masasının genişlemesiyle söz konusu olabilecek dezavantajların aşılmasına olanak sağlamaktadır. Ancak, bu modelin bir dezavantajı, müzakere masasından mesafeli olması ve dolayısıyla etkenlik bakımından zayıf kalmasıdır.

4) Yarı-resmi danışma toplantıları

Yarı-resmi danışma toplantıları müzakere taraflarının STK'ların katılımına tamamıyla açık olmadığı durumlarda gerçekleşen bir model olarak karşımıza çıkmaktadır. Yarı-resmi danışma süreçleriyle STK'lar savunuculuk ve daha kısıtlı şekilde gözlemcilik işlevini üstlenebilmektedirler. Bir arabulucunun olması durumunda, danışma toplantıları arabulucunun çatışma dinamiklerini ve kritik müzakere konularını daha iyi anlamasına yardımcı olabilmektedir.

5) Anlaşma sonrası kapsayıcı mekanizmalar

Anlaşma sonrasında ve özellikle uygulama aşamasında SKT'ların aktif katılımı demokratik yapıların oluşturulması ve kalıcı bir barışın sağlanması açısından büyük öneme sahiptir. Bu modelde STK'ların temel işlevi gözlemcilik ve savunuculuk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu modelde hangi STK'ların hangi işlevleri üstleneceği genellikle müzakere tarafları tarafından belirlenmektedir.

6) Üst-düzey STK inisiyatifleri

Üst-düzey STK inisiyatifleri müzakere sürecinden önce veya müzakere sürecine paralel olarak gerçekleşebilir. Bu inisiyatifler sorun çözme çalışmaları veya STK liderleri tarafından gerçekleştirilen kolaylaştırıcı inisiyatifleri kapsayabilmektedir. Bu modeldeki temel amaçlar, müzakerelerin etkenliğini güçlendirmek, kolaylaştırıcılık sağlamak ve gerekli durumlarda belirli konuların savunuculuğunu sağlamak olarak gösterilebilir.

7) Halk katılımı

Bu model genel anlamda halkın üst düzey müzakerelere katılma mekanizmalarını kapsamaktadır. Bu modelde STK'lar halkı katılıma teşvik etmek, müzakere tarafları ve halk arasında iletişimi kolaylaştırmak gibi temel işlevler üstlenebilmektedir. Bu modelde STK'lar halk ve karar alıcılar arasında köprü konumundan dolayı kilit bir rol üstlenmektedir.

Halk katılımının temel amacı demokratikleşmenin sağlanması ve halk desteğinin artırılması olarak gösterilebilir. Bu şekilde, hem toplum kendi geleceği ile ilgili karar sürecini takip edebilmekte hem de karar alıcılar halkın beklentilerini daha iyi anlayabilmektedir.

Yukarıda bahsedilen Katılımı Arttırmak Projesinde belirlenen son iki modelde STK işlevleri kısıtlı olarak tartışılmıştır:

8) Umumi karar verme süreçleri (örn. referandum)

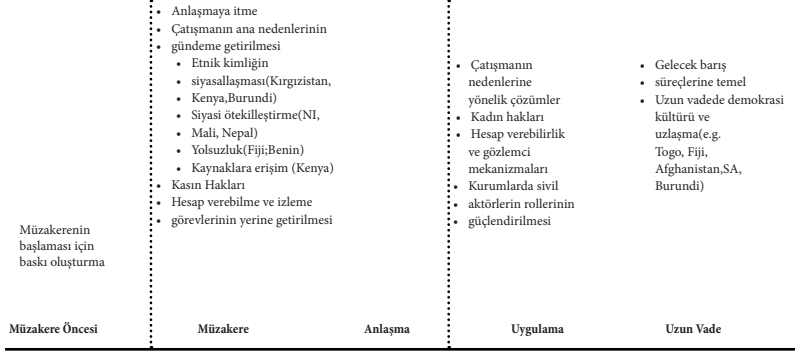
Çatışma sonrası müzakere süreçlerinde referandum gibi umumi karar alma süreçleri bu süreçlerin demokratik meşruiyetini arttırmaktadır.

9) Kitle eylemi

Kitle eylemi modeli protestolar ve imza kampanyaları gibi eylemleri içermektedir. Kitle eylemi müzakere sürecine belirli konuların dahil edilmesi gibi bir amaç güdebilmektedir. Aynı zamanda, kitle eylemleri müzakere sürecine desteğin artmasında veya azalmasında etki edebilmektedir.

Çatışma çözümü çalışmalarında müzakere süreçleri genel anlamda aşağıdaki aşamalar göz önünde bulundurularak incelenmektedir. Farklı müzakere aşamalarında STK katılımının katkılarını da gösteren şemayı aşağıda görebilirsiniz.

Şekil 2: Farklı müzakere aşamalarında STK katılımı

Bu açıdan bakıldığında, müzakere öncesi süreçte STK'lar müzakerelerin başlaması için baskı oluşturma işlevini üstlenebilmekteler. Müzakere sürecinde ise anlaşmaya itme, çatışma nedenlerini gündeme getirme ve izleme görevlerini üstlenebilmekteler. Uygulama aşamasında ve uzun vadede bakıldığında barışın kalıcılığını destekleyen çeşitli işlevler üstlenebilmekteler. Bunların arasında uzun vadede STK'ların demokrasi kültürünün güçlendirilmesindeki rolü özellikle önemli görülmektedir.

Katılımı Genişletme Projesinin sonuç bulgularına bakıldığında ise geniş katılımın gerçekleşme nedenleri açısından farklı bakış açılarını saptamak mümkün. Bununla ilgili altı çizilmesi gereken bir nokta katılımın tepeden aşağı veya tabandan yukarı başlatılabileceğidir. Tepeden aşağı katılım süreçleri müzakere tarafları tarafından veya arabulucu tarafından gerçekleştirilebilir. Tabandan yukarı katılım ise toplumsal aktörler tarafından gerçekleştirilmektedir. Katılımın gerçekleştirilme nedenleri şöyle sıralanabilir:

Müzakere tarafları başlattığında (tepeden aşağı):

- Meşruiyet kazanma
- Kamuoyunu ikna etme
- Tabanı kendi yanına çekme
- Uluslararası teşvik
- Bozucuların etkisizleştirilmesi

Arabulucular başlattığında (tepeden aşağı):

- Müzakereye ivme kazandırma
- Yeni perspektifler ve çözüm önerileri geliştirme
- Geçmişteki başarılı örnekleri

Toplumsal aktörler (tabandan yukarı):

- Güç dengesi veya rejim değişikliği
- Çatışmanın temel nedenlerini gündeme getirme
- Bir anlaşmanın imzalanması için baskı oluşturma

STK'ların barış süreçlerine katılımı ve üstlenebilecekleri işlevler ile ilgili bir diğer konu ise müzakere masasına dahil olmamaları durumunda çalışmalarını resmi müzakere sürecine nasıl aktarabilecekleri ile ilgilidir. Çatışma çözümü çalışmalarında bu etki *transfer* olarak adlandırılmaktadır.

STK'lar transfer stratejilerini içe dönük ve/veya dışa dönük olarak gerçekleştirebilmekteler.

İçe dönük stratejiler resmi müzakere delegasyonlarına katılım, müzakere taraflarına ve arabulucuya rapor ve doküman teslimi, arabulucular, danışmanlar ve müzakerecilerle bilgi alış verişi, arabulucuların danışma süreçlerine katılımı olarak sıralanabilir. Dışa dönük stratejiler arasında kamuoyu raporları ve deklarasyonlar, medya duyuruları, açık barış mesajları, uluslararası lobi çalışmaları gösterilebilir.

Genel anlamda STK'ların müzakerelere etki düzeyinin güçlü olması barış anlaşmasının uygulanması ve sürdürülebilirliği ile doğru orantılı olarak gösterilmektedir. Zayıf etki ise barış anlaşmasının oluşturulması, uygulanması ve sürdürülebilirliğin kısıtlanması ile doğru orantılı olarak görülmektedir.

Dr. Esra Dilek: Bilkent Üniversitesi Öğretim üyesi

BARİŞ DİLİ ve YENİ YÖNTEMLER

*Fatma Bostan Ünsal

Sadece Siyaset Bilimi literatüründe değil küçük işletme yönetiminde de son yıllarda vurgulanan “yönetişim” hatta “iyi yönetişim” kavramının çatışma çözümünde de kullanıldığını ve buna göre bazı değişik yöntem ve aktörlerin çatışma çözümüne dahil olduğunu görüyoruz. Konuşmamda, yönetişim kavramının bize gösterdiği gibi dikey hiyerarşi değil yatay ilişki, yerellik ve sivil toplumu dahil etme pratiğinin çatışma çözümünde nasıl işlediğini, tarafların birbirini anlaması için yeni bir barış dili inşa edilmesinin önemini örneklerle göstermeye çalışacağım.

Kuzey İrlanda'daki çatışma çözümü sürecinde etkin rol oynayan Glenree Barış ve Uzlaşma Merkezi'nden Derek Mooney'in kişisel özellikleri bile yönetişim kavramının ruhunu yansıtmaktadır. 1972'deki Belfast bombalamasına tepki olarak

1974'de kurulan Glenree'de görev yapan Mooney, hem sivil toplumda, hem de Fiaana Fail partisinin yerel ve ulusal ölçekte yapılan seçimlerinde siyasi danışman olarak yer aldı.

Mooney aynı zamanda BEERG (Avrupa, Orta Doğu ve Afrika'da faaliyet gösteren çok uluslu şirketlerde çalışan kıdemli İnsan Kaynakları yöneticilerinden oluşan bir ağ) adlı bir şirkette danışmanlık yaptı. Böylece ekonomi alanında da bulunarak yönetişimin çatışma çözümünde kullanılmasının en iyi örneğini oluşturdu.

Glenree, siyasetçileri eleştirmek yerine barışa cesaretlendirmek için çalıştı. Her siyasi partiye giderek sadece barışı savunacağını belirtti, barış için diyalog ve etkileşim için alan ve ortam sağladı. İki vesile ile tüm İngiliz ve İrlanda gazetelerine tam sayfa ilan verdi. Bu ilanda pek çok kişi ve kurum "Biz imzası bulunanlar, İrlanda'ya ve barışa liderlik ettiğiniz için teşekkür ederiz" dediler. İrlanda'daki en zengin 300 insanı ve şirketi bu açıklamayı imzalamaya ikna ederek hem siyasetçileri barış için cesaretlendirmiş oldu, hem de önde gelen kişi ve sermaye gruplarının barış tarafında yer almasını sağlamaya çalıştı.

Kuzey İrlanda'daki barış sürecine katkı yapan pek çok başka grup vardı: kilise örgütleri, kadın, gençlik, spor örgütleri çatışma çözümünde büyük rol oynadı. Kilise örgütlenmeleri, Belfast Patlamasından hemen sonra ülkede var olan dört belli başlı dini grubun (Prebisteryen, Anglikan, Metodist ve Katolik) yılda altı kez bir araya gelerek sorunları görüşmelerine ve barış sürecine katılan pek çok başka barış grubunun ortaya çıkmasına hizmet etti. Clonard Manastırı, çatışan iki grubun Cumhuriyetçilerle Birlikçilerin, İrlanda'ya bağlanmak isteyenlerle İngiltere'ye bağlı kalmak isteyenlerin gizlice ve güvenle birbirleriyle buluşmalarını sağlayan en emniyetli yer olmuştur. Burası John Hume'un Garry Adams ile ilk tanıştığı, konuştuğu ve barışa ikna olduğu yer olmuştur. Kilise örgütlenmelerinden çıkan gençlik ve spor grupları da öteki tarafın hikâyesini öğrendiği önemli yer olmuştur.

Mooney, barışa en dikkate değer ve önemli katkının kadın örgütlerinden, kadın girişimlerinden ve bireysel kadınlardan geldiğini ifade etmiştir. Ayrıca, Kuzey İrlanda'da gerçekleştirdiğimiz çalışma ziyaretlerinde barış müzakeresinde bulunan başbakan ve bakanlar da bize özellikle barış masasında bulunan kadın koalisyonuna atıf yaparak aynı şeyi söylemişler, hatta “eğer Kadın Koalisyonu olmasaydı Hayırlı Cuma Anlaşması” imzalanmazdı, demişlerdi. Doğumdan ölüme kadar birbirlerinden ayrı ve birbirlerini tehdit olarak gören bir ortamda yetişen Katolikler ve Protestanlar arasında böyle bir barışı inşa etmek gerçekten de çok zordu. Bu iki kesimin birbirlerine ne kadar uzak olduklarını göstermek için şöyle bir anekdot anlatılır: Müteveffa Mandela Güney Afrika'nın çatışma çözümü tecrübesini anlatmak üzere Kuzey İrlanda'dan heyetleri davet ettiğinde, tarafların aynı erkek tuvaletini kullanmak istememeleri üzerine, her bir grup için ayrı tuvaletler tahsis edilmesini “Apartheid”ı yeniden Güney Afrika'ya getirdiniz diye şikayet etmiştir. Böyle bölünmüş bir toplumda Protestan ve Katoliklerin bir arada buldukları tek parti olan ve klasik bir parti hüviyetinde olmayan, esasında bir parti kurmak amacıyla da olmayan ama görüşleri dikkate alınmayınca seçimlere altı hafta kala bir parti olarak örgütlenen, seçimlere giren ve seçimler sonucunda her iki gruptan birer Milletvekili çıkaran Kadın Koalisyonu Partisi müzakere sürecinde hayati rol oynamış ve toplumun bölünmüşlüğüne aşmak üzere çeşitli çareler üretmiştir. Polis teşkilatının Katolikleri de çalıştıracak şekilde yeniden düzenlenmesi, çatışmanın mağdurlarını dikkate alan çalışmalar yaparak sadece barış anlaşmasının yapımında değil barışın sürdürülebilir olmasına da katkı yapmıştır.

Yine İrlandalı Sufrajeterlerin bir inisiyatifi olan Hannah'ın Evi'nde, çatışmaların hayati nasıl etkilediği tartışmalarının yapıldığını görüyoruz. Bu şekilde, kadınların çatışmanın karşıt uçlardaki kadınlara hemen ulaşabiliyor olması barış görüşmeleri için hayati önemde olmaktadır.

Yine Liberya iç savaşı sırasında barış anlaşmasına katkıları nedeniyle 2011 Nobel Barış ödülüne layık görülen üç kadından

biri olan Leymah Gbowe'nin de çalışma prensibini anlatırken vurguladığı gibi toplumun tüm kesimlerine hitap eden çalışma tarzı barış için hayati önemdedir: “Cuma günü camilere yani Müslümanlara, Cumartesi günü pazaryerlerine yani esnaflara, Pazar günü ise Hıristiyanlara barışın gerekliliğini anlatıyorduk”.

Daha önce barışı gerçekleştirmek üzere pek çok faaliyete iştirak etse de belki Gbowe'nin en bilinen eylemi, barış görüşmelerinin yapıldığı otelin karşısında bir grup kadınla günlerce beklemesinin ardından otele girmek istemesi, izin verilmemesi üzerine camları kırarak otele girmesi ve salona geçip, barış görüşmeleri bitene kadar buradan ayrılmayacağını bildirmesi olmuştur. Liberya barış görüşmeleri moderatorü, bu zamana kadar bir çeşit oyalama şeklinde gerçekleşen görüşmelerin Gbowe'nin bu eyleminden sonra ciddiyet kazandığını söylemiştir. Bu görüşmeler sırasında kadınların salona girmesi üzerine salondan çıkmak isteyen delegelere karşı Gbowe'nin Liberya kültüründe lanet getireceğine inanılan kıyafetlerini çıkarma tehdidinde bulunmasının da gösterdiği gibi halkın kabullerine, değerlerine başvurarak barışa destek elde etmek kadınların çalışma tarzını oluşturmaktadır. Kadın katılımı ile beraber toplumda tüm aktörlerin sürece dahil edilmesi mümkün hale geliyor.

Bireysel olarak kadınların barışa katkısına bir örnek olarak da, Hüseyin Oruç'un ifadeleriyle “dünyanın tamamında barış çalışmaları yapmış bir akademisyenin, Miriam Coronel Ferrer'in Filipinler tarafının başına getirilmesidir. Böylece barış sürecinin mutfağı bir kadına emanet edilmiştir. Güvenlik bürokrasisinin başında da bir başka kadın bulunmaktadır. Moro Barışı bu iki kadının çizdiği çerçevede yapılmıştır.”

Hayırlı Cuma Anlaşmasının imzalandığı 1998 yılından hemen iki yıl sonra, kadınların barış sürecindeki muazzam katkısının açıkça görülmesi üzerine Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin oy birliğiyle aldığı 1325 sayılı karar, genel kurulda kabul edilmiştir. Bu karar, silahlı çatışmaların kadınların ve kız çocuklarının üzerindeki etkileri, kadınların barışın sağlanmasındaki

rolü, barış ve çatışma çözme süreçlerinin toplumsal cinsiyet boyutlarına dikkat çekerek kadınların çatışmaların önlenmesi, yönetilmesi ve çözülmesiyle ilgili ulusal, bölgesel ve uluslararası kurum ve mekanizmalarda, tüm karar alma düzeylerinde daha fazla temsil edilmelerini sağlamayı amaçlamıştır. Bu kararların uygulanmasını temin etmeye üzere ulusal eylem planları hazırlanma kararı da alınmasına rağmen özellikle Türkiye’de bu konu ihmal edilmiştir.

Türkiye’de hem hükümet hem de kadınlar, Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) çerçevesinde düzenli ulusal rapor hazırlıyor. Hem hükümet kendi raporunu yazarken sivil toplumdan görüş alıyor, hem de düzenli olarak toplanan CEDAW Grubu alternatif rapor hazırlıyor. Fakat 1325 sayılı BM kararını hem hükümet tümüyle göz ardı ediyor, hem de kadın örgütlerinin bu karardan bilgisi ve ilgisi yok. CEDAW’ın alt başlıkları çatışma alanlarında kadınların durumu ile ilgili olduğu için, CEDAW-1325 bağlantısı kurularak kadın örgütlerinin bu alana ilgi ve duyarlılığının oluşturulması Türkiye’deki barış çalışmalarını olumlu etkileyecektir.

***Fatma Bostan Ünsal:** İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Mezunu. Yüksek lisansını Boğaziçi Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde yaptı. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi tez yazma aşamasında Doktora Öğrencisi

2013-20016 yıllarında Muş Alparslan Üniversitesi’nde öğretim görevliliği yaptı.

Barış Vakfı, Başkent Kadın Platformu, HAK İnisyatifi Derneği ve Siyasal Vakfı üyesi

ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜNDE SİVİL TOPLUMUN ROLÜ

Şiddet (Johann Galtung 1990)

*Prof. Dr. Ayşe Betül Çelik

- Şiddet, bireylerin / grupların potansiyellerini tamamen kullanmasını engelleyen mekanizmaların varlığına işaret eder.
- Direkt şiddet: öldürme, tecavüz, işkence vb. gibi vücutsal bütünlüğüne yönelik saldırılardır. Direkt şiddet, diğer şiddet boyutlarına göre daha görülebilen boyuttaki şiddet türleridir.

- **Yapısal şiddet:** iktisadi ve/veya siyasi yapılanmalarla bireyin gelişimine engel olan ve direkt şiddete de yol açabilecek eşitsizliklerdir. Her türlü kimlik üzerinden yaşatılan ayrımcılık, kimliklere karşı üretilmiş ırkçılık, cinsiyetçilik vb. idelojiler ya da bu tür dünya görüşleri de tasarlanmış kurumsal yapılar yapısal şiddet kaynaklarıdır.
- **Kültürel şiddet:** toplum içersinde bir kesimin kültürel hegemonyasını oluşturmak yoluyla ve çoğunlukla sembol ve söylemler yoluyla bir başka grubun gelişimini engellemesidir.

EKONOMİK	POLİTİK	SOSYO-KÜLTÜREL	İLİŞKİSEL
Altyapının zarar görmesi ya da tamamen yok olması	Siyasi kurumların zarar görmesi ya da otoriter sistemlerin oluşması	Nüfus hareketleri (Ülke içinde yerinde olmuş gruplar ve/ya da mülteciler)	Devlet-vatandaş güvensizliği
Yavaşlayan kalkınma süreci	Katılımcı olmayan siyasi sistem	Muhafız grup ilişkileri	Toplumsal kutuplaşma
Mülkiyet ile ilgili uyumsuzluklar	İnsan hakları ihlalleri	Zayıflayan sosyal doku	Çatışmanın oluşturulduğu kesimler ve diğerleri (köylü- köy korucusu)
Kaynakların mevcut ekonomik altyapıdan çekilmesi (yasal olmayan ekonominin ortaya çıkması)	Hukuk üstünlüğünün ortadan kalkması - meşruluk problemleri	Zayıf sosyal yardım: Eğitim, sağlık vb.	Devlet kurumları ve konu üzerine çalışan STKlar arasındaki güvensizlik
Ekonomik bütçedeki dengesizlik (savunma kaleminin ağırlıklı kazanması)	Silahlı muhalefetin varlığı	Sosyal dengesizlik (cinsiyet)	

Kürt Sorunu - Değişik Katmanlar

- Bir etnik grup (Kürtler) ve Türk devleti arasında geçen bir çatışma (Siyasi, ekonomik, kültürel haklar ve yönetim biçimi üzerine anlaşmazlık)
- Türk devleti ve silahlı bir grup (PKK) arasında geçen şiddet içeren bir çatışma
- Özellikle büyük şehirde boy gösteren Kürt-Türk gerginliği ve bunun uzantısı algılar alanında yaşanan çatışma (Çelik ve Blum 2007)

Sivil Toplum Ne Yapmalı?

- Kürt Sorunu çok katmanlı bir sorundur ve sadece müzakere ve anayasal değişikliklerle çözülemez
- Toplumsal oluşan kutuplaşma, sorunun “ilişkisel” boyutuna da el atmayı gerektirir

ŞEKİL 1
Barış Çalışmalarında Aktörler

Lederach 1997'den alınmıştır.

Not-Kademeler, aşağı doğru indikçe etki alanları artar. Yani, 1. Kademe liderliğin etki alanı 3. Kademe liderliğe oranla daha dardır.

Sivil Toplumun Barış İnşası Süreçlerindeki İşlevleri (Paffenholz vd. 2010):

1. **KORUMA:** Vatandaşları tüm taraflardan gelebilecek şiddete karşı koruma,
2. **İZLEME:** İnsan hakları ihlallerinin ve barış anlaşmalarının uygulamalarının izlenmesi
3. **SAVUNUCULUK:** Barış ve insan hakları savunuculuğu
4. **GRUP İÇİ SOSYALLEŞME:** Özellikle marjinalleştirilmiş grupların kimliğinin oluşması, demokrasi ve barış değerlerinin öğrenilmesi
5. **GRUPLAR ARASI SOSYALLEŞME/BİRLİKTE YAŞAM:** Karşıt grupların bir araya getirilmesi
6. **KOLAYLAŞTIRICILIK/ARABULUCULUK:** Tüm aktörler arası yerel ve ulusal düzeyde diyalog süreçlerinin kolaylaştırılması
7. **HİZMET:** Diğer 6 işlev için “giriş kapısı” niteliğinde..

Kürt Meselesinde Sivil Toplum

- Kürt meselesinin hemen hemen her evresinde, tüm fonksiyonlar çözümle ilgili olmakla beraber, sorunun doğası gereği en öne çıkan fonksiyonlar savunuculuk, gruplar arası sosyalleşme (birlikte yaşam) ve arabuluculuk/kolaylaştırıcılık'tır.
- Oysa, bu iki işlev, koruma işlevi ile birlikte sivil toplum tarafından en az yerine getirilmiş işlevdir.
- Tarihsel STK-Devlet ilişkisi: “Ceberrut (coercive) Devlet” – Sivil toplumun sınırlarını çizen
- Dolayısıyla en “rıza” gösterilen işlev: hizmet (direkt barışa katkısı yok)
- Savunuculuk, izleme ve grup içi sosyalleşmeye zemin hazırlayabiliyor

Ayrıca...

- Sivil toplum özellikle son yıllarda yaptığı çalışmalarla “alternatif tarih” yazılımı için önemli kaynaklar sağlamıştır
- Gruplar arası sosyalleşmenin oluşması ya da aşağıdan yukarı yüzleşme süreçlerinin başlatılması için potansiyele sahiptir ama bu kaynakları kullanmak için gerekli insan kaynağının oluşturulması önemlidir.
- Yerel düzeyde yapılması gereken iyileştirme süreçlerinde toplumsal ve kültürel kaynaklar harekete geçirilmelidir.

Sivil Toplum Barış Rolünü Etkileyen Faktörler:

- Devletle ilişkisi: “İyi” sivil toplum, “kötü” sivil toplum
 - İkicil dil (yerinden edilme vs. yerinden olma)
 - ST: “devlete karşıt değil, bütünüleyici olmalı yaklaşımı”
 - Oysa katılımcı bir süreç, üstü örtülmeye çalışılan konuları sürece dahil edecektir.
- Sivil Toplum’un demokratik prensipleri ne kadar içselleştirdiği önemli (kadınların ve gençlerin temsili-farklı tecrübeler ve bakış açılarının temsili)
- Finansman: (+) profesyonelleşme ve yeni alanlarda çalışma; (-) kimin verdiği (Sevr Paranoyası), “proje kirliliği”
- Medya: süreçleri iki yöne de çekebilecek etkiye sahip

Kolaylaştırıcılık ama nasıl?

- Eğitim sistemi “öteki”ni tanıma ve kabullenme süreçlerine olumlu bir katkıda bulunmamakta, aksine eğitim seviyesi yükseldikçe öteki tanıma çoğalmaktadır -Kaliteli Temasa İhtiyaç

- “Öteki” olarak görülen gruplardan bireylerin eşit şartlarda bir araya getirilmesi;
- Bu grupların ortak amaçlar belirlemesine yardımcı olunması;
- Bu ortak amaç sağlanmaya çalışılırken gruplar arası dayanışmanın sağlanması;
- Bütün bu sürecin yetkili otoriterlerce desteklenmesidir.

İkinci Seviye Müdahaleleri (Track 2) Vatandaş Diplomasisi

- “Uyuşmazlığı çözmeye yardımcı olabilecek şekillerde strateji geliştirme, kamuoyunu etkileme ve insan ve maddi kaynakları organize etme hedefleri olan karşıt grup üyeleri veya milletleri arasındaki gayrı-resmi, resmi olmayan etkileşimler” (Monteville 1992)
 - Kişiler arası ilişkileri geliştirmek
 - Düşman imajını değiştirmek
 - Siyasi ihtiyaçları ifade etmek
 - Karşılıklı basmakalıplaşmış önyargıları azaltmak
 - Psikolojik uyuşmazlığın dair daha derin bir anlayışa ulaşmak
 - Siyasi fikirler konusunda karşılıklı anlaşmaya ulaşmak

Konuşmak, Dinlemek, Anlamak...

- Radikal’in baslattığı “Onlar Nasıl Cozdu” adlı yazı dizisinde son üç yıldır İspanya ve ETA’nın siyasi kolu Batasuna arasında arabuluculuk yapan İnsan hakları avukatı Güney Afrikalı Brian Currin, şöyle demekte: Birkaç sene önce Kuzey İrlanda’da bir polis ve eski bir IRA militanını karşı karşıya getirdim. Konuşmanın sonunda IRA militanı, polise “Eğer çitin öbür tarafında doğsaydım

büyük ihtimalle polis” olurdu” dedi. Peki polis ne dedi? “Eğer ben de senin yaşadıklarını yaşasaydım IRA’ya katılırdım.” Ben hayatımı şunu anlatmaya adadım: Biraz çaba sarfederse herkes karşı taraftaki “insanı” görebilir! İşte bu insan hikayelerini dinlediğimizde acılarimizi ortaklastırdığımızda ve karsimizdaki “oteki” değil insan olarak görmeye başladığımızda barisa bir adım daha yakın olacağız.

- Kuzey İrlanda baris surecinin mimarlarından İngiliz diplomat Jonathan Powell’la bir gorusmeyi aktardi bu yazı dizisi. IRA’nın babasını yaraladığı, kardeşini öldürecek kişiler listesine aldığı Powell, Sinn Fein’in lideri Garry Adams ve basmuzakerecisi Martin McGuinness’le Başbakanlık’ta gorustuklerinde neler olduğuna dair sunları soylemiş: “Gerry ve Martin çok gergindi. Martin, toplantıyı yapacağımız odaya girdiğinde havayı yumuşatmak için “Demek bütün hasarların başladığı yer burası...” diye bir espri yaptı. Ben de “Evet IRA havan topunu Başbakanlık bahçesine attığında şuradaki cam patladı ve kardeşim kendisiyle birlikte Başbakan John Major’ı masanın altına zor attı.” diye karşılık verdim. Dehşete kapıldı Martin. Çünkü o aslında 1922’de Başbakan Lyod George ve Michael Collins arasında imzalanan İrlanda Kurtuluş Savaşı’nı bitiren ve İrlanda iç savaşını başlatan anlaşmadan söz ediyordu. Bense onun 1991’deki IRA’nın Başbakanlık eyleminden sözettiğini sanmıştım. O gün anladım ki iki tarafın olaylara yaklaşımı, tarihi okuması çok farklı olabiliyor. Ama o günün sonunda aynı dili konuşmaya başlamıştık.

***Prof. Dr. Ayşe Betül Çelik :** Sabancı Üniversitesi Öğretim üyesi

